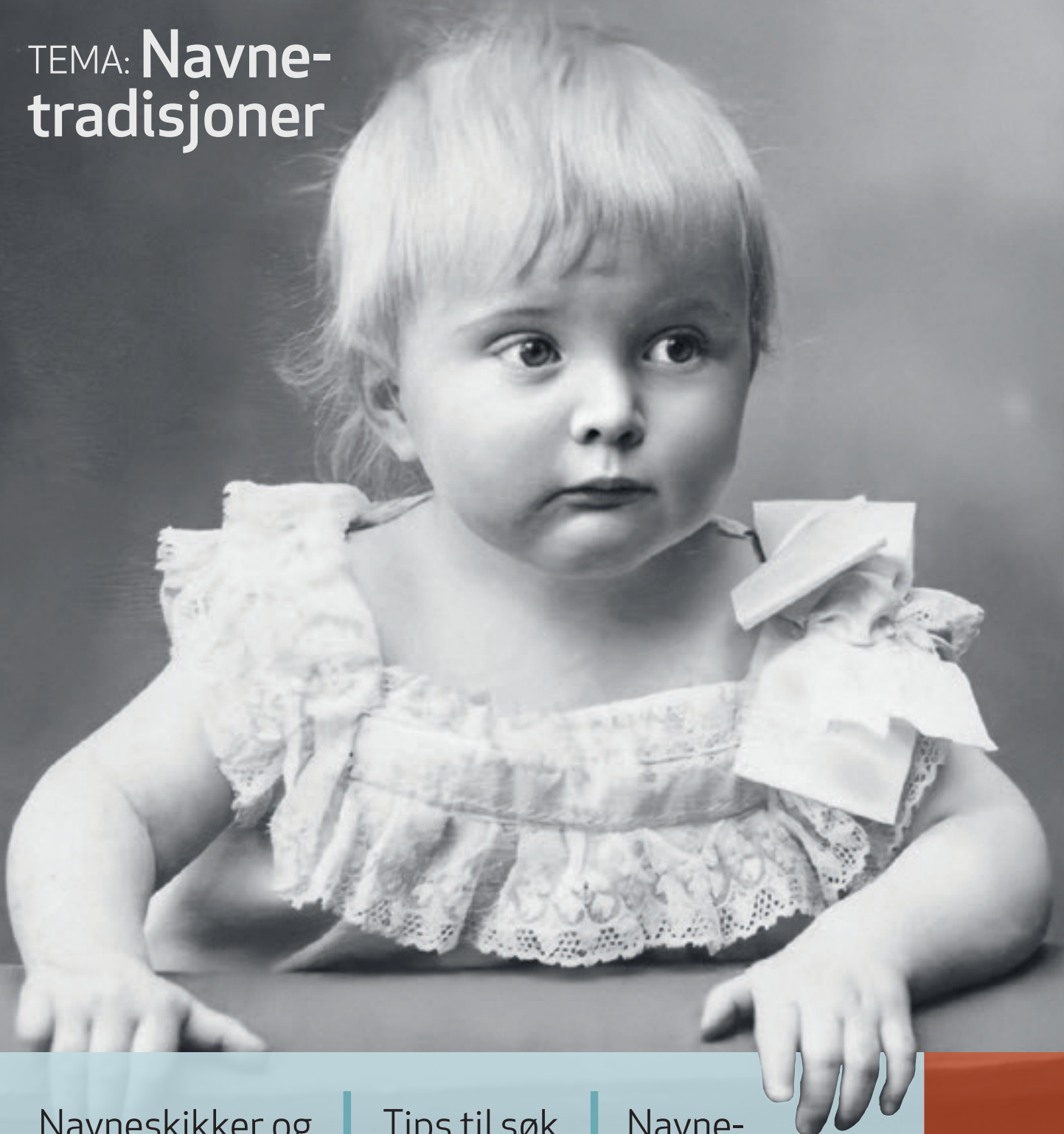


SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

| ÅRGANG | 34 | NR. 1 | 2023 |

TEMA: **Navne-
tradisjoner**



Navneskikker og
oppkallingsregler

Tips til søk
etter navn

Navne-
historier



MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
4 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 600,- pr. år.

ANNONSER

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:

Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo

TLF.: 22 42 24 00

www.slektogdata.no

REDAKTØR

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Knut S. Sørhusbakken

E-POST:

redaksjonsleder@slektogdata.no

OPPLAG

8820

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs

Aksell

TRYKK

aksell



TRYKT
I NORGE
NO - 1470



ISSN 0803-0510

SLEKT OG DATA

Medlemsblad for Slekt og Data

TEMA Navne-
tradisjoner



Navneskikker og
oppkallingsregler

Tips til søk
etter navn

Navne-
historier

INNHold

LEDER

3 Å kalles ved sitt rette navn

TEMA

NAVNETRADISJONER

4 Navneskikker og
oppkallingsregler

8 Tips til søk etter navn

10 Etternavnets historie

13 Gårdsnavnets attraktivitet

16 Fornavnets historie

18 Tidens mest populære navn

20 Gamle navn på moten igjen

24 Navneregistrering
i slektsprogram

26 Minoriteters
navnetradisjoner

SLEKTS Historier

28 Om å få navn – og å ta navn

32 Navneforkortelser i slekten

34 Fornavn og tilnavn som etternavn

37 Jeg burde hett Margrethe

40 Fattigpiken med matronymet

DIGITALT DØDSBO

44 Hvordan sikre
din digitale arv

NYHETER

46 Søkeportal for
samisk arkivmateriale

46 Endrede sperreregler
på Digitalarkivet



FORSIDEN

Portrett av barn rundt 1888.

FOTO: AUGUST ROESLE / OSLO MUSEUM

4

13

20

37

44

Å kalles ved sitt rette navn

Navn har ikke vært like enkelt som det er i dag. I år er det 100 år siden Norge fikk en egen navnelov. Den slo fast at alle skulle ha et slektsnavn, og at navnet skulle ha én bestemt skrivemåte. Tiden med løse navneforhold var dermed over.

Du har kanskje opplevd i slektsforskningen din at en persons fornavn og etternavn kan være skrevet på ulike måter i kildene? I så fall er du ikke alene. Nettopp derfor er det viktig å kjenne til navneskikker og oppkallingsregler, slik at det blir enklere å finne den du leter etter.

Selv har jeg opplevd gjennom slektsforskningen at min oldefar brukte flere forskjellige etternavn. Det var ingen regelmessighet når det kom til tidsrom som avgjorde hvilken kombinasjon av etternavn som jeg har klart å avdekke.

// Du har kanskje opplevd i slektsforskningen din at en persons fornavn og etternavn kan være skrevet på ulike måter i kildene? Nettopp derfor er det viktig å kjenne til navneskikker og oppkallingsregler, slik at det blir enklere å finne den du leter etter. //

Det har variert mellom hans opprinnelige etternavn som er Petersen, Pettersen, Pettersen/Petersen Ringsrød og Ringsrød. Det hører med til historien at han ble satt bort til en familie, som senere tok bostedsnavnet Ringsrød som sitt etternavn.

Min oldefar bosatte seg også på stedet Ringsrød, som også ble hans endelige etternavn, så jeg antar at valg av etternavn ble en kombinasjon av både bostedsnavn og tilknytningen til familien han vokste opp hos.

I årets første utgave av medlemsbladet får du mye relevant informasjon når det kommer til navnetradisjoner, i tillegg til medlemmers egne historier om samme tema. Hvorfor fikk forfedrene våre de navnene de fikk, samt tok, når det kom til fornavn og etternavn? Hvilke gamle fornavn har kommet tilbake og brukes igjen i dag? Hvorfor er gårdsnavn så populære? Hva er viktig å huske på når du søker etter navn i kildene? Dette, som er kjempegivende lesning, er bare noe av det du kan lese mer om.

Jeg håper du blir inspirert til å forske på din egen slekt. Selv om våre forfedres navnevariasjoner i kildene kan skape problemer, er dette likevel en spennende del av letingen. Tålmodighet er en dyd sies det, og passer vel oss slektsforskere? Vi finner svaret til slutt!



Heidi Ringsrød
LEDER I SLEKT OG DATA

Navneskikker og oppkallingsregler

Hvorfor fikk forfedrene våre de navnene de fikk, samt tok, når det kom til fornavn og etternavn? Og hvordan kan kunnskap om norske navnetradisjoner gjøre slektsforskningen enklere når det søkes i kilder?

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

ETTERNAVN

For å ta etternavnet først: I skriftlige kilder kan du komme over mange forskjeller typer etternavn. Navn som for eksempel Nilsen, Haugen og Møller kalles for henholdsvis patronym, gårdsnavn og yrkesnavn. Ellers finnes det slektsnavn med mange andre typer opphav, som Ancher, Sverdrup, Beyer og Bruun.

Det er særlig navnetypene patronym og gårdsnavn som dominerer og har dominert i Norge. I dag har rundt 20 prosent patronym som etternavn, mens nær 60 prosent bruker et gårdsnavn. La oss gå litt i dybden:

PATRONYM

Patronym vil si et etternavn som er basert på fars fornavn, eller -sen/-son/-sønn-navn om du vil. Det var ditt eget personlige tilleggsnavn, og forente ofte en søskenflokk. Om Kristian Olsen fikk en sønn som ble døpt Ole, ville guttens navn bli Ole Kristiansen.

En datter som fikk navnet Anna, ville fått navnet Anna Kristiansdatter eller -dotter. Etter at navneloven ble vedtatt av Stortinget i 1923, skulle derimot alle innbyggere i Norge ha et fast etternavn eller slektsnavn. Dersom dette faste navnet skulle være et patronym, måtte det være farens ekte eller eventuelt et stivnet patronym. Da ville det bli Anna Olsen etter farens patronym.

Det kan også skilles mellom ekte og stivnede patronym. Et ekte patronym innebærer første del av fars fornavn – og navnet skiftes med hver generasjon. Et stivnet patronym er opprinnelig ekte patronym, oppkalt etter en forfar, som har blitt arvelige og dermed slektsnavn, for eksempel et sen-navn. Dette var en konsekvens av navneloven, men hadde kommet mye i bruk i byene fra slutten av 1800-tallet. Familien tok da gjerne familiefarens ekte patronym og brukte det som



EIER: NORLANDSMUSEET

Her ser vi et bilde av Leonhard Greger Nilsen og familien hans på 1910-tallet. Nilsen er et veldig typisk patronym.

fast slektsnavn videre. Olsen kan for eksempel gå igjen videre i slekten, uavhengig av hva fedrene heter.

Matronym er derimot etternavn dannet av morens fornavn. Etternavn som Estridsson og Annesdatter er eksempler på dette. Matronym er, og har vært, veldig uvanlig i Norge. Unntaket er i den samiske kulturen, der man av og til finner dette. I likhet med innføringen

av slektsnavn, fastslo også navneloven at kvinner som hovedregel skulle ta mannens etternavn når de giftet seg.

Kvinner kjent for tidligere etternavn gjennom karriere, som blant annet lege eller kunstner, kunne få beholde etternavnet. Det gjaldt i praksis ikke ekte patronym med datter-ending. Denne retten for kvinner ble utvidet gjennom 1930- og 1940-årene etter hvert som kvinner kom mer ut i yrkeslivet. En endring av ekteskapsloven i 1949 ga kvinner rett til å beholde etternavnet med ektemannens samtykke.

GÅRDSNAVN

Et stort flertall av nordmenn i tidligere tider levde av jordbruk, fiske og fangst. De som eide jord eller var knyttet til jordbruk på annen måte, tok ofte navn etter hvor de bodde. Som oftest gjaldt dette gårdsnavnet, og kunne bli ansett som det vi i dag mener med adresse.

Om for eksempel Ole Kristiansen bodde på gården Huseby, ville hele navnet være Ole Kristiansen Huseby. Når folk flyttet, endret gjerne denne delen av navnet seg. Da kunne Ole Kristiansen Huseby kanskje ta navnet Ole Kristiansen Haugen. Etter hvert stivnet også denne typen navn når folk flyttet til byer, slik at man beholdt navnet selv om en ikke lenger bodde på gården eller plassen navnet viste til. Blant kjente personer med typiske bostedsnavn finner vi blant annet Ivar Aasen og Johan Falkberget.

Navneforsker Olav Veka har i Store norske leksikon skrevet om et eksempel angående de bofaste, som ikke flyttet vekk: «Bonden Tormod Kittelsen på gården Helland tok ikke farsnavnet Kittelsen som etternavn,

men grenda Helland, og husmennene valgte enten Helland etter hovedgården eller navnet på husmannsplassen, som Bakken, Brenden, Kåsa, Sveen eller Trøen.»

SLEKTS- OG YRKESNAVN

Slektsnavn er navn som går i arv fra generasjon til generasjon fra langt tilbake i tid. Skikken kom til landet fra Danmark, som igjen fulgte tysk navneskikk, og direkte fra Tyskland og flere land. Slike navn fikk økende utbredelse i Norge utover på 1600-tallet, spesielt i byene og blant prester og andre mer velstående familier. Men det finnes flere eksempler på slike arvelige etternavn også blant mer vanlige familier.

Adels- og godseierslekter, samt danske presteslekter, har hatt slektsnavn fra middelalderen. Bruk av slike navn i dag er mest sannsynlig ny bruk av gamle navn. Slektsnavn med dekning tilbake til 16- og 1700-tallet kan for eksempel være Ancher, Wedel Jarlsberg, Astrup og Sverdrup.

I mange land i Europa er det dessuten vanlig med yrkesnavn, som Müller (møller) i Tyskland og Smith (smed) i Storbritannia. Dette var kjente yrker også i Norge, men hverken på landsbygda eller i bymiljøet slo dette ordentlig an som en navnekultur.

FORNAVN OG OPPKALLINGSREGLER

Hvordan var reglene når det gjaldt fornavn? Oppkallingsregler er et kjent og viktig hjelpemiddel for slektsforskeren. Dette gjelder både for å finne gode kandidater når du vil snevre inn søket etter mulige aner innad i bygda, og kanskje enda mer for å søke spor utenfor bygda når et uvanlig navn plutselig dukker opp på slektsgården.



Johan Sverdrup, Norges statsminister fra 1884–89. Sverdrup er et slektsnavn med et dansk opphav. FOTO: LUDWIK SZACINSKI / OSLO MUSEUM



I bondesamfunnet var hovedregelen at barna ble oppkalt etter besteforeldre, og deretter oldeforeldre. FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM





Mange tok ofte etternavn etter hvor de bodde. Det sier mye om hvor navnet geografisk kommer fra. Bildet viser en gård på Ringsaker i Innlandet på begynnelsen av 1900-tallet. FOTO: KRISTOFFER HORNE / ANNO DOMKIRKEODDEN

Selv om navnelikhet alene ikke duger som bevis på slektskap, var det likevel så strenge regler for oppkalling at det skulle gode grunner til for å avvike fra disse reglene.

PÅ BYGDA

I bondesamfunnet var hovedregelen at man ble oppkalt etter besteforeldrene. Eldstesønn ble oppkalt etter farfar og nesteldestesønn etter morfar, mens eldstedatter ble oppkalt etter farmor og nesteldestedatter etter mormor. Var alle besteforeldrenes navn brukt, gikk man over til oldeforeldrene. Skikken førte ofte til at flere søsken i samme søskenflokk fikk samme fornavn. Het begge bestefedrene Ola, skulle jo begge kalles opp. Selv om dette var hovedregelen, ble likevel ikke skikken alltid gjennomført.

Oppkallingsreglene sørget for at slektens fornavn ble værende på gården. Kirkebøkene avslører at det nesten alltid innimellom de barna som vokste opp, også manglet navn fra beste- eller oldeforeldrene, men at barn med slike navn døde som unge.

Det kunne også forekomme særregler, som kom inn der hvor det ellers ville blitt uorden i rekkefølgen eller hvis tidlige dødsfall skapte særlige behov for å reise navnet på nytt. Først og fremst skulle tidligere ektefelle oppkalles. Dersom det var odelsmannen som var død, skulle hans navn brukes før den nye ektemannens far kunne kalles opp. Døde faren før guttebarnet ble født eller døpt, fikk dette barnet farens fornavn. Det samme gjaldt hvis det var moren som var død. Også pikebarn kunne i slike tilfeller få navn som var avledet av farens fornavn, samt guttebarn av morens fornavn.

Denne oppkallingsskikken var vanlig på bygda frem til slutten av 1800-tallet. Senere ble forbokstavoppkalling og nye navnetrender mer vanlig, selv om den gamle oppkallingsskikken forekom også da.

I BYENE

I byene var oppkallingen sosialt bestemt. Handelsborger-skap og embetsfolk hadde mye oppkalling fra 16-1700-

tallet, som en ofte kan se i slektregister. Det var ganske vanlig med to eller flere navn før etternavnet. Det siste før etternavnet tilsvarte ofte mellomnavn i dag, og var da etternavn fra tidligere slekt. Navn nummer to kunne enten være fra tidligere etternavn, eller ofte et fornavn fra tidligere slekt.

Bruken av mellomnavn ble sterkt begrenset med navneloven fra 1923, for å unngå at etternavn kunne bli blandet med fornavn. I de samme sosiale lagene har nok oppkalling med fornavn for mange også holdt seg godt ut over 1900-tallet, i alle fall som andre fornavn.

For folk som flyttet fra landet til byene, som gjelder de fleste byboerne, kan det se ut til at oppkallingsskikkene for ganske mange gikk ut av bruk allerede fra et par-tre tiår før 1900, men ulikt fra by til by. Halvparten av ti på topp-navn for begge kjønn i Oslo i perioden 1875-99 var nordiske navn som kom i bruk på nytt i andre halvdel av 1800-tallet. Det viser at det må ha vært et betydelig brudd med fullnavnsoppkalling blant dem som hadde flyttet fra landet.

Med dette omfanget må også første og andre barn ofte ha fått slike nye navn. Foreldre førte ikke videre navn som var blitt umoderne med nye trender. De ville ofte neppe markere tilknytningen til landsbygdene. Nye trender var nordiske navn og navn fra utlandet.

BARN UTENFOR EKTESKAP

Ved fødsel utenfor ekteskap kunne oppkallingsregler variere. Om barnefaren vedkjente seg farskapet, var det ikke uvanlig at et guttebarn fikk hans navn. For pikebarn ble det normalt kalt opp etter en i morens familie.

Barn født utenfor ekteskap kalte derimot ikke opp sine fedre når de selv fikk barn. De sjeldnere avvikene kunne gjelde dersom et ektepar hadde fått gården i gave fra barnløse slektninger eller dersom forrige generasjon forgieves hadde forsøkt å kalle opp en bestemt person.

19.	de. Karoline Karoline	11. 53. Skuttyjord	Hans Peter Magnusen
	Karwetter. 11. 54.	de	Karen Halvorsen
20.	de. Henriette Marie	28. 54. Hennikvik	Hans Pælli Olsen
	Karwetter. d. 10.	de	Anne Sofie Knudsen
21.	de. Johanne Cecilie Olav	15. 53. Smarby	Olav Andreasen
	de. d. 10.	de	Martha Eljabeth Jakobsen
22.	de. Karen Andrea Pedersen	1. 54. Tromsø	Peder Larsen
	de. d. 10.	Tromsø	Hennicke Pælli

I kilder kan du oppleve at en persons navn kunne stå oppført på ulike måter, som for eksempel i en kirkebok. EIER: ARKIVVERKET

SLEKTSSØK PÅ ETTERNAVN OG FORNAVN

PÅ LETING ETTER PATRONYMER

Når du leter etter slekt i kilder, er den åpenbare fordel for de som har patronym, at en raskt kan snevre inn mulighetene for hvem som var far til hvem. Samtidig er det også noen ulemper som det er viktig å være klar over. Dette gjelder på den tiden, fra rundt 1870–1925, da en gikk bort fra ekte patronym og over til et arvelig slektsnavn. Særlig i byene begynte en tidligere med dette, mens det tok lengre tid på bygda.

En person kan derfor stå med et arvelig slektsnavn i folketellingene for 1910, men med et ekte patronym i kirkeboken. Av den grunn må en derfor ofte søke både etter fars etternavn, uavhengig om det er et patronym eller om det allerede hadde blitt et slektsnavn, og etter et patronym som en da må lage selv. En norsk statsminister var ført opp som Einar Olsen med sin fars stivnede patronym i 1900- og 1910-folketellingene i Oslo, og endret senere til Einar Gerhardsen, som var ekte patronym etter sin fars fornavn.

Noen navn endres ofte i overkant mye når det lages patronym. Med patronymet Olsen eller Olsson kan

Når du leter etter slektninger hadde de ofte et patronym eller gårdsnavn som etternavn. I mange familier var det også vanlig at man ble oppkalt etter hverandre. De ulike navne-skikkene gir oss flere hint i slektsforskningen.



FOTO: KRISTIAN HERAMB / ANNO DOMKIRKEODDEN

farens navn være Ola, Ole, Olav, Olaf eller Oluf. Mange steder holdt seg til Olsen, mens andre plasser ble det brukt Olufsen eller Olavsen. Det kunne være ulike versjoner av farens navn, da skrivemåten kunne variere. Letes det etter noen som er sønn av en Olav, er det av den grunn viktig å huske på at sønner og døtre kan heter Olavsen/Olavsdatter, Olafsen/Olafsdatter og Olsen/Olsdatter. Dessuten ble -sen ofte brukt i ekte patronym for døtre fra sent på 1800-tallet.

Patronymbruken kunne være vanskeligere for barn født utenfor ekteskap. Ble det oppgitt en far ved dåpen, var det hans navn som ofte ble brukt. Det var også mulighet for at en senere tok patronym etter en stefar dersom moren ble gift, eller at det viste seg at det var en annen far slik at man skiftet patronym.

Ste- og pleiebarn fikk dessuten ofte patronym etter en ste- eller pleiefar. Om det ikke var bevisst, kunne årsaken være at den som førte folketellingene selv, lagde et patronym ut ifra den som presenterte seg som far.

GEOGRAFISKE GÅRDSNAVN

Der et patronym som etternavn, ikke forteller så mye om forfedrene dine og stedene der de bodde, da det kun sier hva navnet til forfaren het, er situasjonen annerledes med et gårdsnavn. Det kan avsløre flere ting.

For det første sier det hvor etternavnet geografisk kommer fra, enten landsdel eller bygd. For mange var navnet på gården de bodde på et enkelt valg som et fast slektsnavn, da navneloven kom i 1923, altså et godt og innarbeidet navn som allerede eksisterte på stedet. Mange av gårdsetternavnene kommer også bare fra én bestemt gård eller sted. Finner du flere personer med et slikt sjeldent etternavn i kildene, kan det kanskje tyde på at de var i slekt med hverandre. Det kan selvsagt også være snakk om to ulike gårdsbruk.

Ved å søke på nettet kan du med andre ord raskt og enkelt finne den geografiske opprinnelsen, altså hvor navnet kommer fra. Det er viktig å huske på at frem til 1900-tallet hadde norske etternavn dansk skrivemåte. Med navneloven fra 1923 ble det krav om at nye faste etternavn skulle være lik de offisielle skrivemåtene på gårdene de var hentet fra. Offisielle skrivemåter for gårder var særlig blitt endret til norske stavemåter med

matrikkelen, som er skattelistene for jordeiendom, fra tidlig på 1900-tallet.

Siden folk på gårder stort sett først tok faste etternavn med den nye navneloven, måtte de ha fornorskede former. De som hadde flyttet til byene før loven eller utvandret, eller bønder som hadde tatt seg fast etternavn fra før, beholdt oftest den danske skrivemåten. Det er derfor det finnes mange navnevarianter fra samme sted, som Wiig og Vik.

Det kan også være at etternavnet som ble valgt i sin tid, ble skrevet på en litt annen måte enn det gårdsnavnet som var mest kjent i skrift eller tale. Da var det slik at gården var mest kjent med et annet navn lokalt enn det etternavnet tilsa. Dette var oftest fordi det ikke var faste måter å stave navn på, og dessuten ble selve gårdsnavnet sagt og skrevet på dialekt, mens det tillagte etternavnet var mer tilpasset en eldre dansk skrivemåte eller det norske skriftspråket. For å søke etter gårder kan du blant annet bruke Norgeskart.no eller Gardskart.nibio.no.

Det bør også nevnes at det på 1940-tallet ble gitt ut to bøker av forfatteren Astrid Moss, som ga forslag til et stort antall nye slektsnavn. Dette var oppkonstruerte gårdsnavn som hørtes ut som gårdsnavn, men som ikke kommer fra et bestemt sted. Mange familier kikket i bøkene og plukket seg ut etternavn. Disse navnene har dermed ikke geografiske røtter.

FORNAVN-VARIASJONER

En av utfordringene med fornavn i de skriftlige kildene har sammenheng med at navn kunne opptre i forskjellige former. Et navn som Brita kunne for eksempel bli skrevet Brite av én prest, mens en annen skrev Berte og en tredje skrev Birgitte. Du kan også oppleve at en og samme prest selv brukte forskjellige skrivemåter på samme navn, til og med i samme dokument.

Dette kunne komme av at man ikke var så opptatt av eller bevisst på hvordan navnet deres skulle staves, særlig om en går drøyt hundre år tilbake i tid. Det kan også selvsagt handle om feil eller misforståelser fra prestens side.

Når du søker i kildene, kan det også ha blitt skrevet feil i forbindelse med transkriberingsarbeidet i etterkant (gjelder også feilskrevne etternavn), slik at navnene blir søkbare. Forfedrene selv kunne også endre navnet sitt gjennom livet, særlig etternavnet. Det anbefales derfor alltid å søke med flere ulike navnekombinasjoner når du leter i kildene etter dine slektninger. ■■

Husk også webinar om navnetradisjoner 22. mars. Foredragsholder er historiker Chris Nyborg, som jobber på Norsk lokalhistorisk institutt på Nasjonalbiblioteket.

KILDER

- Artikler på Slegt og Datas nettside.
- Lokalhistoriewiki. «Navneskikker». 2022.
- Stoff og kommentarer fra navneforsker Ivar Utne.
- Veka, O. «Etternamn». SNL. 2019.

Tips til søk

Hvordan få best mulig treff på kilder på Digitalarkivet når du søker etter forfedrene dine? Da er det nyttig å kjenne til de ulike søketegnene som finnes. Her får du tips til hvordan de brukes.

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

Ved bruk av spesielle søketegn kan du avgrense eller utvide søket. Disse kan brukes når det gjelder for eksempel for- og etternavn, samt gårdsnavn.

Før vi kommer nærmere inn på dette, er det viktig å merke seg betydningen av «variantsøk» i søkefunksjonen.

VARIANTSØK

Variantsøk, som er en automatisk innstilling på Digitalarkivet, gjør at du får treff på ulike skrivemåter av navn. Det søkes dermed på alle kjente varianter av navnene du skriver.

Det betyr at du får treff på Kristoffer, Krestofer og Christopher uavhengig av om du søker på den ene eller den andre skrivemåten. Navn som slutter på -a eller -e, som for eksempel Anna og Anne eller Ola og Ole, regnes normalt sett ikke som samme navn. Unntaket er jentenavn som ender på -ina eller -ine, som eksempelvis Martina og Martine.

Du kan skru av variantsøk ved å huke av for «skru av variantsøk» i søkeskjemaet ved avansert personsøk eller i trefflisten. Ved bruk av søketegn i noen av søkefeltene bør du vurdere å skru av variantsøk, for å unngå unødig mange treff.

ASTERISKTEGN

Over til søketegn: Det første vi vil ta opp er søketegnet * (asterisk). Ved bruk av dette tegnet kan du søke etter ord som begynner eller slutter på bestemte bokstaver eller fraser.

Søk etter Ann* vil dermed finne alle navn som begynner på ann-, slik som Anne, Anna, Anni, Annette og så videre. *ristian kan gi treff som Christian eller Kristian.

Søketegnet * kan kun benyttes på begynnelsen eller slutten av søkefrasen. Det er ikke mulig å bruke

etter navn

dette tegnet inni søkefrasen eller både foran og bak søkefrasen. Det holder for øvrig å bruke bare ett tegn i søkefrasen, for eksempel K*.

STOLPETEGN

Det neste søketegnet vi vil ta for oss er | (stolpe), som betyr «eller» i søkesammenheng. Du finner det som regel øverst til venstre på tastaturet. Stolpetegnet kan brukes til å søke på ulike stavemåter av et ord, eller til å søke etter flere ord samtidig.

Søk etter fornavn som Carl|Karl|Charl vil gi treff på alle som heter enten Carl, Karl eller Charl til fornavn. Gjør du et søk etter gårdsnavn lik Nes|Næs|Næss vil du få opp alle gårdsbruk som heter Nes, Næs eller Næss.

Selv om dette søketegnet betyr «eller», kan det også praktiseres som «og». Søker du etter fornavn som Per|Martin, får du ikke bare treff på Per eller Martin, men også på Per Martin.

PLUSS- OG MINUSTEGN

De to siste søketegnene som er nyttig å kjenne til er + (pluss) og - (minus).

Pluss: Det betyr at ordet som har dette tegnet foran seg skal være med. Dette kan kun brukes i enkelt personsøk, altså ikke i avansert personsøk. Personsøk etter Marit +Pettersen reduserer trefflisten ettersom

Pettersen må finnes i et av feltene det søkes i. Du får også treff på personer hvor Marit og Pettersen forekommer i andre felt, for eksempel adressen.

Minus: Tegnet brukes foran ord som du ikke vil ha med i trefflisten når du søker. For eksempel vil søk etter Anne -Lise i fornavnsfeltet, finne alle som har Anne som fornavn og som ikke heter Lise.

KOMBINER FLERE SØKETEGN

Hvordan bruke flere søketegn i samme søk? Her er noen eksempler fra Digitalarkivets veiledningsside:

- ➔ Søk etter fornavn lik Kristo*|Christo* vil finne alle fornavn som begynner på enten Kristo- eller Christo-.
- ➔ Søker du etter fornavn lik Carl|Karl og etternavn lik Ols* i henholdsvis fornavn- og etternavnsrubrikkene i søkeskjemaet for avansert personsøk, får du treff på alle som het Carl eller Karl og hadde et etternavn som begynte på Ols-.

Tips ved bruk av «avansert personsøk»: Begynn med få opplysninger og legg heller til flere dersom du får for mange treff. Når du står i trefflisten, kan du justere og snevre inn søket ved å bruke menyen til venstre i skjermbildet. Her finner du de samme valgmulighetene som i søkeskjemaet. ■ ■

Ønsker du å vite mer om disse søketegnene? Sjekk ut webinarer «Slik bruker du søketegn», som du kan se når du vil på nettsiden vår.



FOTO: ANDERS O. SØRHJUS / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

KILDER

- Arkivverket. «Søk med spesielle søketegn». Digitalarkivet.
- Artikler på Slett og Datas nettside.
- Korrespondanse med Marit Bue.

☒ Skru av variantsøk

Q SØK

Variantsøk kan skrues av og på.

SKJERM DUMP: ARKIVVERKET

Bruk av søketegn på Digitalarkivet kan gjøre det enklere å finne dine slektninger.

Etternavnets historie

Opp gjennom årene har synet på og praksisen rundt etternavnet endret seg mye i Norge, da det har gått fra fri flyt til faste former. Hva har vært årsakene til denne utviklingen, og hvorfor?

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

I dag kjenner vi etternavn som det siste navnet i en navnerække til en person, og kommer etter fornavnet og et eventuelt mellomnavn. Mellomnavn er et navn som også kan være et etternavn, og har som oftest vært et etternavn i familien.

Før i tiden ble etternavn ofte omtalt som slekts- eller familienavn. Navnets funksjon var å kunne plassere en person i forhold til familie og bosted, og handlet mindre om slektsnavn og faste navnerækker slik vi har i dag. I dagens samfunn skal et slekts- og familienavn vise til felles navn på medlemmer i en familie eller slekt, og er normalt sett arvelige.

Utover 1800-tallet flyttet stadig flere til byene. I år 1900 hadde de fleste av innbyggerne i byene stort sett faste slektsnavn. Denne overgangen foregikk også på bygda. Bildet viser Oslo, da Kristiania, fra slutten av 1800-tallet.

FOTO: PER ADOLF THØREN / OSLO MUSEUM



FÅ MED ARVELIG SLEKTSNAVN

Et stabilt og arvelig slektsnavn, brukt av alle i samme slekt, ble i Norge først så smått brukt fra 1600-tallet og utover. Det var i borgerlige bymiljøer det ble mest vanlig med fast slektsnavn, inspirert av utviklingen i Danmark. Gradvis spredte skikken seg rundt om i landet, særlig i byene og blant prester og andre mer velstående familier.

På begynnelsen av 1800-tallet var det likevel bare rundt to prosent av befolkningen som hadde begynt med dette. De fleste hadde ikke faste etternavn, men ble fremdeles ført inn i kirkebøker og andre register med den gamle skikken med patronym, der barna ble oppkalt etter faren med et sen-navn, slik at navnet endret seg for hver generasjon. Til daglig brukte man andre muntlige former. Eide man jord, ble også gårdsnavnet lagt til som en adresse for å gjøre identifikasjonen lettere.

VARIERTE SKRIVEMÅTEN

Utover 1800-tallet gjennomgikk Norge store samfunnsendringer. Det var industrialisering, bedre helsestell, utvidet stemmerett, flyttestrømming til byene og utvandring til Amerika. Utviklingen skapte et behov for faste navn for familier.

Frem til 1900-tallet hadde norske etternavn dansk skrivemåte. Med matriklene, som er skattelister for landeiendom, i 1880-årene og tidlig på 1900-tallet, ble gårdsnavn fornorsket. Når folk skulle ha faste etternavn, som følge av navneloven i 1923, måtte slektsnavn fra gårdsnavn ha de fornorskede navneformene. Det var mest aktuelt på landet, for der hadde folk sjelden fast etternavn fra før.

I byene var det rundt år 1900 stort sett faste slektsnavn, og der hadde folk enten sen-navn (patronym) eller gårdsnavn med de eldre danske skrivemåtene som etternavn. Før det ble faste slektsnavn hadde nok mange særlig i byene ekte patronym, som til slutt ofte ble faste slektsnavn for menn og ugifte kvinner, og da med senending også for ugifte kvinner. I familier var det mannens

FOTO: VIKTOR A. MØRK / OSLO MUSEUM



Navneloven fra 1923 fastslo at alle skulle ha et slektsnavn som ble skrevet på én måte. Dette bildet er tatt to år etter.

patronym eller gårdsnavn som ble til fast slektsnavn for kone og barn. Fra sent på 1800-tallet og frem til den første tiden med navnelov, ser man både i byene og på bygda en overgang til bruk av gårdsnavn som slektsnavn og veksling i navnebruken for samme person.

Variasjon for en persons etternavnsbruk kom helst til uttrykk i offentlig forvaltning som veksling mellom forskjellige sen-navn etter far og tidligere forfedre, ulike gårds- og bruksnavn, samt forskjellige skrivevarianter av samme navn. Dette forekom både i byene og på landet. Veksling mellom gårds- eller andre stedsnavn som slektsnavn, kunne komme av flytting.

NAVNELOVENS INNTREDEN

I 1923 kom navneloven, som var den første loven i Norge som fastsatte regelverket for personnavn. Det er særlig to krav som har blitt stående som sentrale prinsipper også i ettertiden: Den ene er at alle skulle ha et slektsnavn, og den andre er at navnet skulle ha én skrivemåte. Tiden med løse navneforhold var dermed over.

Da vedtaket kom, hadde likevel svært mange allerede gått over til samme etternavn for alle i familien. Dermed ble disse navnene «frys», om det var sen-navn eller et gårdsnavn, slik at det skulle gå i arv fra generasjon til generasjon. Gudbrand i Lia kunne få gårdsnavnet Gudbrand Lie, mens en familie som het Olsen, skulle fortsette med dette slektsnavnet, uavhengig av om fedrene i fremtidige generasjoner skulle ha et navn som lignet på Ole eller ikke.

KVINNER OG ETTERNAV

Samme lov fastslo også at alle kvinner ble påbudt å bytte navn til ektemannens navn. Det hadde gradvis blitt vanligere og vanligere etter at de øvre klassene startet med dette på midten av 1800-tallet, men det ble ikke



FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

Først i 1949 kunne kvinner få beholde sitt tidligere etternavn med samtykke fra mannen.

påbudt for nå. Kvinner som var kjent gjennom tidligere navn i yrkespraksis, blant annet leger og kunstnere, kunne slippe å skifte etternavn. Denne muligheten førte til at kvinner i flere andre yrker også i kommende tiår fikk beholde etternavnet.

Alle kvinner som ikke skiftet etternavn, kunne holde på sitt opprinnelige navn, men da som mellomnavn. På den andre siden fikk heller ikke menn ta navnet til kona si. Da kunne for eksempel ikke mannen ta konas familienavn om de tok over familiebedriften eller slektsgården hennes. Mannen kunne heller ikke få navnet på hennes slektsgård fordi det ble innført strenge begrensninger for å bytte ut et fast etternavn med et annet. Grunnen var navnestabilitet. Dette er sannsynligvis den viktigste grunnen til at gårder og beboere ofte har forskjellige etternavn.

Med endring i ekteskapsloven i 1949 kunne kvinner få beholde tidligere etternavn med samtykke fra mannen. Da ny navnelov kom i 1964, ble det derimot valgfritt for kvinner å ta ektemannens etternavn, eller beholde etternavnet fra før ekteskapet. En endring av 1964-loven i

Gjennom flere år har det vært en trend at sen-navn blir byttet ut med gårdsnavn, på samme måte som i dag. Her en sak fra *Avisa Sør-Trøndelag* i 1989. EIER: NASJONALBIBLIOTEKET

1979 gjorde at man sto fritt til å bestemme om barnas navn skulle ta farens eller morens etternavn, eller å bruke begge, med det ene som mellomnavn. Da ble det også mulig for begge ektefellene å få hennes etternavn som felles etternavn.

Rundt halvparten som går inn i familiære og etablerte parforhold nå, er samboere. Dette har økt mye de siste tiårene. Blant gifte kvinner tar sannsynligvis et lite flertall av kvinnene fortsatt ektemannens etternavn, mens rundt halvparten av dem også tar med tidligere etternavn som mellomnavn. Blant kvinnelige samboere beholder de fleste etternavnet sitt. Siden samboerskap har blitt en vanlig samlivsform, har dette ført til at kvinner mye mindre enn før tar etternavn fra sin mannlige partner.

Midt på 1970-tallet beholdt rundt sju prosent av kvinnene etternavnet sitt som etternavn da de gikk inn i parforhold. De årene var det stort sett giftermål og lite med samboerforhold. Økning etter det kommer både av endring i navnevalg blant gifte, men mest med overgang til samboerforhold med lite navneskifte. Bare fire prosent av mennene tar konas etternavn samlet for gifte og samboere.

NY LOV MED FLERE MULIGHETER

Dagens navnelov er fra 2002, og er dermed den tredje i rekken. Blant endringene var at man igjen kunne sette sammen slektsnavn med bindestrek, som for eksempel Wiig-Hammerseng. Dette var populært blant borger-skapet allerede på slutten av 1800-tallet, og oppsto når både mannen og kvinnen kom fra en fin familie. Også blant folk i bredere lag var slike navn brukt for å skille seg fra mange med vanlige sen-navn. De tok en kombinasjon av gårdsnavn og sen-navn. Praktiseringen av navneloven fra 1923 hindret folk i å ta nye doble etternavn med bindestrek, uten at dette gikk frem av loven eller forarbeidene. Praksisen ble derimot stadfestet ved behandlingen av 1964-loven.

Rundt ti prosent av nyfødte barn får i dag slike bindestreks-/dobbeltnavn, og er valg foreldre i så fall gjør for å videreføre begge etternavnene. Rundt halvparten får mellomnavn, som Wiig i Wiig Hammerseng.

Loven fra 2002 åpnet også opp for mye friere navnevalg. Så lenge det er over 200 personer i landet som har det etternavnet, kan det velges uten samtykke, mot tidligere 500. Den viktigste åpningen er i praksis at man får velge etternavn fra egen slekt til og med tippolde-foreldre. Tidligere mellomnavn og etternavn kan begge gis som mellomnavn eller etternavn. En kan også få slike navn fra partner (ektefelle og etablert samboer), mens dette ikke var mulig for mellomnavn mellom partnere før. Helt nye og oppkonstruerte navn har alltid vært mulig, men utformingen har blitt mer liberal.



FÆRRE PATRONYMER, FLERE GÅRDSNAVN

Det er i dag to tydelige tendenser i etternavnsbruken i Norge: Antall sen-navn med opphav i farsnavn har en synkende popularitet, mens gårdsnavn holder seg bedre. I dag har rundt 20 prosent av befolkningen et patronym som etternavn, mens nær 60 prosent bruker et gårdsnavn.

Årsaken til dette er at sen-navn fremstår som noe anonyme, mens gårdsnavn signaliserer både slektstilknytning og geografisk opphav. Ved inngåelse av ekteskap der en av partnerne har sen-navn, kan ektefeller uten sen-navn la være å skifte til den andres sen-navn, eller de kan ta felles etternavn fra den som ikke har sen-navn. For barn kan de velge etternavn fra den som ikke har sen-navn. Det kan da blant annet være gårdsnavn eller navn med gammelt dansk eller tysk opphav. Siden eldre oftere har sen-navn enn yngre, faller også andelen sen-navn med at folk dør.

Patronymet blir derfor heller ikke med videre i slekten. Dette er grunnen til at navn som blant andre Olsen, Nilsen og Johansen synker, mens gårdsnavn og gamle utenlandske slektsnavn har økt.

Blant ikke-gårdsnavnene som øker i antall og prosent i Norge er for eksempel Smith, Winther, Sverdrup, Ravn og Mentzoni. For gårdsnavnets del gjelder det samme for navn som eksempelvis Salte, Wergeland (også av annen grunn), Norberg og Østerhus.

Antall etternavn med flere enn én bærer har, blant annet på grunn av innvandring, også økt fra litt over 100 000 i 1993 til rundt 175 000 i 2016. Dette skyldes at innvandrere kommer fra mange ulike navnetradisjoner og samme navn på andre alfabet blir skrevet om på flere måter til vårt alfabet.

Blant de med flere enn én bærer er Hansen, som fortsatt er det mest vanlige etternavnet i Norge, selv om andelen stadig synker.

KILDER

- Amundsen, B. «Nå er to av tre norske etternavn et gårdsnavn». *Forskning.no*. 2018.
- Artikler på Slekt og Datas nettside.
- Dæhlen, M. «Hvorfor får barnet som regel mannens etternavn?». *Forskning.no*. 2020.
- Lokalhistoriewiki. «Navneloven». 2019.
- NOU 2001: Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling. Statens forvaltningstjeneste. Justis- og beredskapsdepartementet, 2001.
- Stoff og kommentarer fra navneforsker Ivar Utne.
- Veka, O. «Etternamn». SNL. 2019.

Gårdsnavnets attraktivitet

– At nær to av tre nordmenn har etternavnet sitt etter en gård må trolig være rekord i Europa, sier navneforsker Olav Veka. Gjennom årene har mange byttet ut sen-navnet sitt med et gårdsnavn, også i dag. Hva er årsakene til navnetypens popularitet?

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

Hva har etternavnene Bakken, Gjelstad og Telhaug til felles? Jo, de er alle gårdsnavn, og ifølge Statistisk sentralbyrå er det henholdsvis cirka 7600, 310 og 100 nordmenn som har dette som etternavn. I dag har nær 60 prosent av befolkningen i Norge et gårdsnavn som etternavn.

Den andre mest brukte etternavnstypen i Norge er patronymer, også kjent som sen-navn. I dag er det rundt 50 000, 47 000 og 32 000 personer som har henholdsvis Hansen, Johansen og Nilsen som etternavn. Antallet blir imidlertid stadig færre, og siden 1993 har for eksempel Hansen gått tilbake med 15 000 personer.



Det finnes mange gårdsbruk rundt om i Norge. Her er husmannsplassen Kjelvik i Sørfold i Nordland. 85 personer har Kjelvik som etternavn ifølge SSB. FOTO: IDABEAO



MANGE TYPER GÅRDSBRUK

Olav Veka har gitt ut boken *Norsk etternamnleksikon*, som kom i revidert utgave i 2016, som inneholder alle etternavn i Norge som har flere enn 25 brukere, samt opprinnelsen til disse.

– Et gårdsnavn kan ha opprinnelse enten i en eldre gård med røtter i middelalderen fra år 500–1500 eller før, samt et nyere gårdsbruk, småbruk eller en husmannsplass. Gårdsnavn kan derfor også være et småbruk med en liten jordvidde, et lite nyryddingsbruk i utmarken eller en husmannsstue, forklarer Veka.

De yngre navnene oppsto i tiårene før og etter 1900, og småbrukene kunne bli navnsatt av eieren etter nydyrkingen. Da navneloven kom i 1923, som krevde at alle skulle ha et slektsnavn på én skrivemåte, var det derfor mange av de som bodde på bygda som tok gårdsnavnet som etternavn.



Navneforsker Olav Veka og faksimile av boken hans. FOTO: PRIVAT



FORNORSKET GÅRDSNAVNET

Å bruke gårdsnavnet som et tilnavn, var dessuten noe flere begynte med allerede mot slutten av 1800-tallet. Frem til 1900-tallet hadde norske etternavn dansk skrivemåte. Senere fornorsket mange navnet sitt, særlig blant de på bygda. Veka nevner sin egen bestefar som et eksempel.

– Da jeg fant ham i folketellingen for 1875, het han Ola Mikkelsen på gården Vegge. I 1900 sto det bare Ola Mikkelsen, mens i 1910 var han oppført som Ola M. Veka. Den danske skrivemåten Vegge hadde forsvunnet og det ekte patronymet var på vei ut, sier han, og legger til at etterkommerne av de som utvandret fra gården til Amerika på den tiden, fortsatt bruker Vegge.

– Det gjaldt ikke bare de som utvandret i sin tid, men også de som flyttet til byene innenlands. De beholdt også ofte den danske skrivemåten. Det er derfor vi ser flere navnevarianter fra samme sted, som for eksempel Wiig og Vik, Egeland og Eikeland, samt Skeie og Scheie.

GEOGRAFISKE SPOR

Med de fleste av landets gårdsnavn kan man avsløre hvilken landsdel eller bygda det kommer fra. Dette kan en naturlig nok ikke med et sen-navn, da det kun er oppkalt etter en forfar.

– Heter du for eksempel Stuen, Sveen eller Brenden kommer navnet ditt fra Østlandet. Til sammenligning er navn som Reiten, Trøen eller Aune fra Trøndelag, Bø fra Agder eller Vestlandet og Tveit fra Sør-Vestlandet eller Agder, sier navneforskeren.

Oftest er det bare første eller siste ledd i etternavnet som trengs for å avsløre geografien.

– Har du for eksempel etternavn som slutter på –jord eller –slett, kommer navnet fra Nord-Norge. På Østlandet er det typisk med lange etternavn, som for eksempel Tørudbakken og Rønningsbakken i Ringsaker. De lange endingene kommer fra de mange husmannsplassene, som var knyttet til et hovedbruk, påpeker Veka, som deler etternavnet sitt med 127 andre i Norge.

Presenter slekten din

Flotte prydtavler kr. 145,- pr. stk.

Størrelse 60 cm x 50 cm.

Kontakt:

Kursveien.no

95 85 75 09 • mette@kursveien.no



Kursveien



IDENTITETSBÆRENDE

Selv om gårdsnavn er vanlig i så måte at mange bruker denne navnetypen, er den likevel mer individualiserende.

– Et gårdsnavn signaliserer tradisjoner langt tilbake i tid, og forteller mye om slektsopphavet ditt og din geografiske tilknytning. Det blir en del av identiteten din og fremstår litt eksklusivt.

– Presenterer du deg som Johansen, sier navnet lite om deg. Har du et gårdsetternavn får man fort mer å snakke om. «Det navnet har jeg hørt før. Du er fra Trøndelag?». Det blir litt som med dialekter, sier Veka.

Det er særlig når man gifter seg at et patronym skiftes ut med et gårdsnavn.

– Har du valget mellom ditt eget Johansen og ektefellens Helland, velger du gjerne Helland, sier han, og legger til at dersom noen vil ha et norsk gårdsnavn eller stedsnavn som etternavn, anslås det at det finnes minst 100 000 å velge mellom. Av disse er halvparten middelaldergårder.

IKKE YRKESNAVN

Norge skiller seg veldig ut sammenlignet med andre europeiske land når det kommer til gårdsnavn som etternavn.

I Tyskland har de ti mest brukte etternavnene sitt utspring i yrkesnavn, for eksempel Schmidt. Men å ta yrkestittelen som etternavn har vært svært uvanlig i Norge, noe som er ganske enestående i Europa, der yrke ofte er en kilde til et etternavn.

Har du etternavnet ditt etter en gård, sier det mye om slektsopphavet ditt og din geografiske tilknytning.

– Du finner for eksempel ingen som har etternavnet Smed i Norge. Her i landet tok smeden heller navnet etter gården hvor han jobbet eller et patronym. Hvorfor yrkesnavn ikke ble brukt finnes det ingen enkel forklaring på, men det kan blant annet skyldes at Norge var en utkant i Europa. Folk bodde langt fra hverandre. Ettersom det var mange gårder rundt om i landet, var det naturlig for mange å kalle seg opp etter stedet de bodde, sier Veka.

VÅRE NABOLAND

Finland ligger nærmest oss når det gjelder bruken av gårdsnavn som etternavn. I naboland som Sverige, Danmark og Island er situasjonen helt annerledes.

– I Sverige brukes ofte «kunstnavn», som for eksempel Ekblad og Løvmark. I Norge slo ikke dette an, da vi ikke hadde en dominerende overklasse som påvirket valget av etternavn, sier han.

I Danmark og Island er det patronymier som gjelder. Sistnevnte skiller seg likevel ut, da de bruker ekte patronymier. Det vil si at man fortsatt blir oppkalt etter fars fornavn, som vi gjorde i Norge før i tiden, og ikke etter en forfar langt tilbake i tid.

– Anslagsvis 90 prosent av alle islendinger har slike etternavn. Utfordringene er likevel at den islandske telefonkatalogen må alfabetiseres etter fornavn, avslutter Veka.

Ledd i slektsnavn av gårdsnavn med et visst geografisk tyngdepunkt. De fleste leddene dekker større områder som (deler av) fylke eller landsdel.



EIER: SVERRESBORG TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

aun	kjern	slett
bekk	kås	stue
brenne	land	sve
by	løkke	garn
be	mark	forp
bei	myr	for
evje	reit	hvit
gard	rem	val
hjel	rud	ei (øy)
hom	rust	øydegård/ødegård
jord	set	ålg



FASITILE OLAV VEKAS BOK «NORSK ETTERNAVNLEKSKON» / NASJONALBIBLIOTEKET



Nordiske navn, kristne navn eller navn fra utlandet? Ulike fornavns popularitet har gått i bølger gjennom alle år, av ulike årsaker. Her er tre barn fotografert i 1955. EIER: ANNO DOMKIRKEODDEN

Navnerenessansen tok først av i byene, mens overgangen tok noe lengre tid på bygda på grunn av strenge og tradisjonelle oppkallingsskikker. Men særlig etter unionsoppløsningen med Sverige i 1905 og navnevalgene til den nye kongefamilien, ble de nordiske navnene også mye brukt ute i distriktene. Populariteten varte frem til tiden rundt andre verdenskrig, da navn som Aud, Bjørg, Inger, Jorunn, Bjørn, Harald, Helge og Kjell forekom ofte.

INTERNASJONALISERING

I tiårene etter 1950 har internasjonaliseringen stadig blitt mer sentral. Det blir et større mangfold, blant annet når det gjelder moter og språk, som også får følger for valg av navn. Navnestatistikken preges i dag også av innvandring. Et av utslagene er navnet Mohammed, som også forekommer i flere varianter som Mohammad og Mehmet.

Personlig smak og internasjonal popularitet har gradvis preget navnevalget i Norge i stadig større grad, særlig etter tusenårsskiftet. Oppkallingssystemet som tidligere var strengt, er i dag mer fleksibelt. Foreldre kan hente navn fra oldeforeldregenerasjonen eller eldre generasjoner, og da gjerne navn som også hadde et internasjonalt preg. Oppkalling kan også dreie seg om forbokstaven fra foreldre eller besteforeldre, eller en navnevariant som passer trendene nå. Det vanlige er likevel at mange velger navn rimelig fritt, uten å kikke på tradisjonen.

Fra sent på 1900-tallet har foreldre jaktet på navn fra norrøn mytologi. Mange nordiske navn, som ble mye brukt i Norge fra 1800-tallet og før, eller fra rundt år 1900, begynner å komme tilbake. Dette kan leses mer om i artikkelen «Gamle navn på moten igjen». ■ ■

KILDER

- Alhaug, G. «Den nordiske navnerenessansen». SNL. 2023.
- Artikler på Slett og Datas nettside.
- Lokalhistoriewiki. «Fornavn». 2019.
- Veka, O. & Allkunne. «Fornamn». SNL. 2023.

Tidenes mest populære navn

Navnestatistikk viser at varianter av Anna og Olav har vært landets mest brukte navn fra 1600-tallet og frem til i dag. I motsatt ende finner vi navn som Grissilde, Uff, Gjær og Ragla.

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

I tabellene nederst på siden ser du landets fem mest populære navn i ulike perioder fra midten av 1600-tallet til i dag. Her finnes blant annet nordiske, kristne og internasjonale navn.

TO NAVN PÅ TOPP

Ved å ta en kikk på listen, er det lett å få øye på at Anna/Anne må anses som landets mest populære jentenavn gjennom alle tider. Selv om navnet ikke er topp fem i 1997 og 2022, er likevel Anna på henholdsvis 12. og 19. plass for disse årene. Selv om bruken har hatt en nedgang siden rundt år 1900, er bruken stabil.

Navneforsker Ivar Utne, som er førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen, påpeker at årsaken til navnets popularitet fra langt tilbake i tid har en logisk forklaring.

– Anna er navnet på Jesu mormor, som vil si moren til Maria. Innenfor kirken i store deler av Europa spredde det seg en omfattende dyrking av denne Anna, og med det kom også navnet mye i bruk. Bruken kan da ha holdt seg godt gjennom oppkalling, og fordi Anna og varianter er et kort og velklingende navn som passer på tvers av språk og dialekter, sier han.

På guttesiden ser vi at det er Ola/Ole/Olaf/Olav som skiller seg ut som det mest brukte. Dette gjaldt særlig frem til midten av 1900-tallet, men bruken har også holdt seg etter det. Olav-navnet var på cirka 20.

plass på 1940-tallet, mens Ole var rundt topp 10 fra 1950–90-tallet, før Olav har kommet inn igjen nå rundt topp 20 de siste årene.

– Navnet ble tidligere mye brukt på grunn av dyrkingen av Olav den hellige, som tydelig økte i alle fall fra 1300-tallet. Vi ser at Olav-variantene er samlet på tredjeplass på listen av voksne allerede før midten av 1300-tallet, og har alt i alt holdt seg ganske stabilt gjennom alle år, sier Utne.

MYE BRUK AV FÅ NAVN

Det var de strenge og tradisjonelle oppkallingsreglene som gjorde at noen få navn ble mye brukt frem til slutten av 1800-tallet.

– I Norge fikk rundt 11 prosent Anna eller Anne i 1860–70-årene og nær 9 prosent i perioden 1875–99. For jentene lå dernest Marie på 4 og 3,5 prosent. For guttene hadde Ole henholdsvis 7 og nesten 3 prosent. Tallene har vært høyere før det. Anna og varianter er anslått til rundt 14,5 prosent blant fødte på slutten av 1700-tallet. Former av Ole er anslått til rundt 13,5 prosent både midt på 1600-tallet og på slutten av 1700-tallet. Siden det var mulighet for slik oppkalling i ganske mange familier, må det ha vært en viktig støtte for bruken. Det var også store lokale forskjeller, poengterer navneforskeren.

	1645/47	1781-1800	1880-99	1925-29	1945-49	1970-74	1997	2022
1.	Anne	Anna	Anna	Solveig	Anne	Anne	Ingrid	Nora
2.	Marit	Kari	Marie	Gerd	Inger	Monika	Ida	Emma
3.	Kari	Berit	Ingeborg	Inger	Kari	Hege	Marte	Olivia
4.	Berit	Marte	Olga	Ruth	Liv	Hilde	Karoline	Ella
5.	Mari	Ingeborg	Marta	Ingrid	Marit	Nina	Silje	Sofie

	1645/47	1781-1800	1880-99	1925-29	1945-49	1970-74	1997	2022
1.	Ola	Ola	Olaf	Arne	Jan	Jan	Andreas	Jakob, Noah
2.	Per	Anders	Ole	Kåre	Per	Rune	Markus	
3.	Jon	Per	Johan	Olaf	Svein	Geir	Kristian	Emil, Lucas
4.	Anders	Hans	Karl	Odd	Bjørn	Bjørn	Martin	
5.	Lars	Lars	Hans	Jon	Kjell	Morten	Kristoffer	Oliver



Navneforsker Ivar Utne har trukket frem både 15 gutte- og jentenavn som har vært populære i Norge over flere hundre år. Ifølge navnestatistikker ligger varianter av Anna og Olav øverst. FOTO: FRITS SOLVANG / DEXTRA PHOTO

Navnelister gjennom årene viser at det først var på slutten av 1800-tallet at man tydelig så at den internasjonale påvirkningen begynte, deriblant med navn som Olga og Jenny.

– Olga var en russisk form av Helga, og bruken i Europa og Norge var inspirert gjennom inngifting i to europeiske kongehus. Jenny var dels inspirert fra den svenske sangeren Jenny (egentlig Johanna) Lind, men også fra USA. Ellers var jo listene for begge kjønn sterkt preget av nasjonale bølger, samt navn fra middelalderlitteraturen, som Olaf, Olav, Einar, Harald, Sigurd, Arne, Kåre, Leif, Rolf, Gunnar, Borghild, Astrid, Gudrun, Inga, Ingrid og Åse, påpeker Utne.

I tillegg til varige navn som varianter av Anna og Olav, vil Utne også nevne navn som Astrid, Brita/Berit, Eli/Ellen, Gunhild, Hanna, Ingeborg/Ingebjørg, Inger, Ingrid, Kari/Karen, Kjersti/Kirsten, Marit, Marie/Maria/Maren, Marta og Siri/Sigrid for jentene, og Anders, Erik, Halvor, Hans, Henrik, Jakob, Jens, Johan, Jon/John, Knut, Kristian/Kristen, Lars, Nils og Per for guttene. Dette er navn som har vært brukt gjennom mange hundre år, oftest fem hundre år eller mer.

UVANLIGE NAVN

Å gi barn sjeldne og unike navn er ikke nytt. Det er bare ulike måter å gjøre det på til ulike tider. Gjennom mange hundre år har naturlig dialektbruk ført til mange ulike navneformer. Også i eldre tider kom ofte navn fra utlandet, men kunne få norske varianter.

– På 1800-tallet la de ofte til endinger, som -ine/ina, -a, -e, -ikke, -in og -ius. Rundt 1900 og tidlig på 1900-tallet ble det laget mange navn fra deler av andre

navn, slik som de kjente Norunn, Oddvar og Idar, og kanskje flere tusen sjeldne, sier Utne.

Fra 1900 kan vi nevne navn som for eksempel Gjær, Kemma og Hertovikka for jentene, og Prætorius, Thelaus og Veier for guttene.

– For å ta jentenavnene først: Gjær var vanlig dialektform av Gerd, Kemma opphavlig kjæleform av Klementine, mens Hertovikka er Hartvig-varianten Hertvig laget litt om og fått føyd på kvinneendingen -a. Når det gjelder guttene var Prætorius hentet fra utlandet, og var opprinnelig et etternavn. Thelaus kan være laget av Tellef med blant annet us-ending, eller tatt fra et svensk etternavn. Veier kom fra et tysk etternavn, i en tid da etternavn ofte ble til fornavn, forklarer Utne.

Fra 1801 kan vi løfte frem deriblant Grissilde, Blanchefflor og Ragla for jentene, og Nub, Uff og Bønne for guttene.

– Her var Grissilde fra fransk gris (grå) og tysk -hild (kamp), og kom gjennom tysk til Norge. Blanchefflor er fransk for hvit blomst. Ragla er ei dagligform av Ragnhilda. Nub, og varianten Nup, kommer fra et ord for fjellnut. Uff er skrivemåte for Uv, dialektform av Ulv. Bønne kan være variant av Bjarne, Bjørne og Bjørn, sier han.

Alt dette kan godt ha vært naturlige navn i sin samtid. Selv om navnevalg går i bølger, kan en trygt slå fast at det skal mye til for at dette er navn som kommer tilbake, mest fordi de virker svært fremmede i formen for dagens nordmenn. ■■

KILDER

- Intervju med Ivar Utne.
- Kruken, K. & Stemshaug, O. *Norsk personnammleksikon*. 3. utgave, 2013.
- Navnestatistikk hos Statistisk sentralbyrå.

Gamle navn på moten igjen

Navn med lange tradisjoner i Norge, som var mye brukt for over 100 år siden, klatrer stadig høyere opp på listen over populære navn i Norge i dag – også de fra norrøn tid. Hvorfor gjør disse det godt igjen i dagens samfunn, og hvilke navn snakkes det om?

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Tidligere i år annonserte Statistisk sentralbyrå topp 10-navnelisten for 2022, og er nyheter som vekker de ulike mediers interesse hvert år. Hvilke nye navn har kommet inn og hvilke har havnet utenfor? Hvorfor skjer dette, og hva er tendensen?

En som ofte kontaktes da er navneforsker Ivar Utne, som er førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen. Er det noen som har full oversikt over faget og navnetrender generelt, er det ham.

INTERNASJONALE NAVN

Listen for 2022 viser at vi finner mange internasjonale navn høyt oppe, samtidig som at tendensen er at stadig flere nordiske navn er på vei tilbake.

– De typiske internasjonale navnene som gjør det godt i dag er navn som Olivia, Leah, Ellie, Amelia, Luna, Noah, Lucas, Oliver, Filip, Matheo, Muhammad, Birk, Leon og Leo. Disse har enten liten eller ingen norsk tradisjon, sier Utne.



FOTO: PRIVAT

Han viser til at mange internasjonale navn alltid har kommet og gått i Norge, for eksempel latinske og tyske fra Europa på 1800-tallet, samt engelske rundt år 1900 og senere.

– Særlig fra 1970-tallet for jentene og 1990-tallet for guttene økte bruken av navn fra utlandet,

slik som Heidi, Monika, Anita, Mona, Linda, Thomas og Aleksander. Dessuten er det jo mange navn både med tradisjon fra Norge og som samtidig har blitt styrket fra utlandet. Med få unntak har ti på topp for begge kjønn siden sent på 1900-tallet vært fylt av navn vi deler med mange andre land. Viktige unntak er Ingrid og Magnus, poengterer han.

I motsetning til etternavn, der man i større grad tenker tradisjonelt og ønsker et særpreg for å vise slektsopphavet sitt, som en får med et gårdsnavn, følger man heller hva en oppfatter som et fornavn som passer i tiden. De siste tiårene har dette vært internasjonalt.

NAVNER KOMMER TILBAKE

Når det gjelder navn som har kommet tilbake og blitt populære igjen de siste årene, har disse enten vært mye brukt i Norge på 1800-tallet og før, eller fra rundt år 1900.

– De som har kommet sterkest tilbake er navn brukt rundt 1900 og tidlig 1900-tallet. Disse var brukt i store deler av Vest-Europa, ofte inspirert fra USA. Det kan også være navn som hadde gammel tradisjon i Norge, og navn som rundt 1900 ble hentet frem fra middelalderen, blant annet kongesagaene.

– Vi ser også navn som er hentet frem fra tiden før midten av 1800-tallet, og først og fremst brukt i gammel norsk tradisjon i flere århundrer. Disse navnene fra før midten av 1800-tallet blir noe mindre brukt enn navn fra rundt 1900, men det er i de eldre lagene at foreldre henter navn som er mer uvanlige og som ofte har gammel tradisjon lokalt eller i slekten, forteller navneforskeren.



Navn som var mye i bruk i Norge på 1800-tallet og før, eller fra rundt år 1900, har kommet tilbake. EIER: FREEPIK

IMPULSER FRA UTLANDET

Beveger vi oss utenfor 2022s topp 10-navneliste, og kikker nærmere på topp 50, får man opp gjensyn med flere kjente navn. Utne trekker frem noen navneeksempler og hvor de kommer fra:

– Blant navn som er hentet frem fra 1800-tallet og før, er det navn som viser bredden på den tiden. Det er særlig navn fra Bibelen, tyske navn, klassiske navn, kongelige navn, ine-navn, former fra naboland og eldre lokale navneformer.

– Fra Bibelen er det blant annet Lea/Leah, Sara, Anna, Hanna, Jakob, Isak, Johannes, Mathias og Markus, Elias, Tobias og Marie, som er en form av Maria. Tyske navn er Amalie, Hedvig, Mathilde, Ludvig/Ludvik, Henrik, Ulrik og Herman. Klassiske, altså greske og latinske, navn er Sofie, Emilie, Julie, Agnes, Emil, Theodor/Teodor og Kristian. Kongelige navn er Karl, Johan og Oskar. Ine-navn er Hermine med tysk bakgrunn og Josefine med bakgrunn i bibelske Josef. Navneformer fra naboland er danske Aksel, av bibelske Absalon, samt Jens av bibelske Johannes. Eldre utbredte eller lokale navneformer er Live, Mikkel, Even, Vetle og Iver, sier han, og legger til at noen ble tidligere helst brukt muntlig som kortformer, som Maja, Vilde og Thea.

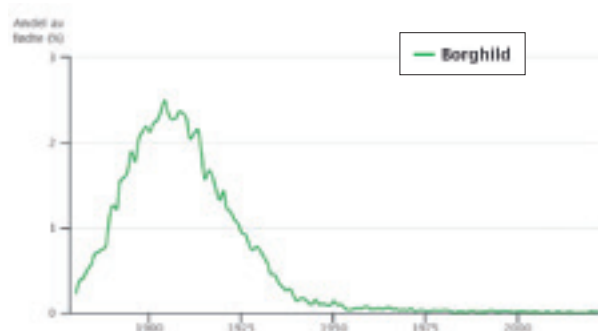
Blant navn som er hentet fra rundt år 1900, er det særlig opphavlige nordiske navn, engelske former av navn med mange slags opphav og andre i bruk internasjonalt på den tiden.

– Nordiske navn er Ingrid, Sigrid, Solveig, Signe, Olav, Gustav, Håkon og Sverre. Linnea er også laget i Sverige, men med latinsk form. Navn i engelske former, som også var brukt internasjonalt før, er Jenny (av Jennifer og Johanna), Lilly (av mange opphav), William (av tyske Wilhelm) og det opphavlig engelske Alfred. Andre med internasjonal bruk rundt 1900 var Nora, Emma, Olivia, Ella, Alma, Selma, Ada og Mia, sier Utne.

Han påpeker at dersom et navn skal komme tilbake i navnetoppen i vår tid, må det også ha internasjonal støtte.

– Ganske mange av disse navnene har både norsk tradisjon fra rundt 1900 eller før, og var på samme tid del av internasjonale bølger. Når mange av navnene kommer tilbake, blir man inspirert både av eldre norsk tradisjon og sterke internasjonale bølger i vår tid. For navn med bare norsk tradisjon, er det bare dette som inspirerer, og de kommer sjelden så høyt opp som navn med internasjonal støtte. Dette ser jeg ut fra hvilke navn som er høyt i Norge, og om de er brukt i utlandet, forklarer han.





Både Aksel og Borghild er to navn som begge har lange tradisjoner i Norge.

Utviklingen over hvor mange som får disse navnene i dag er derimot ulik. SKJERMDUMP: STATISTISK SENTRALBYRÅ

NAVNEMOTER GÅR I SYKLUS

Som vist gjennom eksemplene ovenfor, er det lenge siden mange av dagens navnetopper var populære sist gang. Det sies nemlig at oldeforeldrenavn er i vinden igjen om dagen, og at det kan ta oppimot 120 år mellom toppene for et navn. Dette er ikke tilfeldig. Utne forklarer:

– Navnemoter fungerer slik at foreldre vil unngå navn som er vanlige i eldre levende generasjoner, som vil si foreldregenerasjonen til barna og tidligere. Når vi imidlertid kommer 100–120 år tilbake i tid, er de ikke vanlige navn i levende generasjoner lenger.

– Jeg husker ei mor som ringte til meg i 1990 fordi hun var i tvil om Simen, da det var navn på gamle folk. Da fant jeg vel ut at hun kunne nok ha kjent til Simen på eldre i sin barndom, men at det neppe var så mange på den tiden hun ringte, og skulle gi navn til barn. Navnestatistikken viser nettopp at Simen steg med full fart fra 1990-årene, og er jo nesten ute av bruk igjen nå, sier navneforskeren.

VARIANTER AV OPPKALLING

Selv om eldre generasjoners navn ligger høyt oppe på navnelistene i dag, betyr ikke det nødvendigvis at foreldre kaller opp barnet etter en olde- eller tippoldefar av

den grunn – dette fordi personlig smak og internasjonal popularitet veier tyngre.

Utne påpeker likevel at det finnes undersøkelser svart av foreldre, som viser at 30–40 prosent av dem hadde oppkalt barnet etter noen i slekten. Hva de faktisk har ment med oppkalling, er derimot noe uklart.

– Mest sannsynlig er det to typer oppkalling: Det er enten med forbokstav fra foreldre eller besteforeldre, og da som bare samme forbokstav eller en variant som passer i tiden. Eller det er navn brukt av oldeforeldre eller tidligere generasjoner, som også passer med trendene nå. Hos noen kan det være en kombinasjon av forbokstav hos foreldre og navn fra eldre ledd. Det er i alle fall dette foreldre forteller meg når de kontakter meg for å spørre om råd for navnevalg.

– Om det er en endring, kjenner jeg ikke undersøkelser om. Men siden det nå er knapt 20 prosent som får to fornavn, mot over 50 prosent på 1950-tallet, kan en regne med at det ikke er så vanlig å føre samme navn videre, sier han.

KORTE NORDISKE NAVN

Ingrid, Live, Signe, Sigrid, Elida, Ingeborg, Liv, Solveig, Iver, Vetle, Olav, Even, Sigurd, Erik, Sverre, Odin, Håkon,

Ønsker du å kalle opp barnet etter noen i slekten? EIER: PXHERE



Skal barnet ha et nordisk navn, kristent navn eller kanskje et kongelig navn? EIER: FREEPIK



Sondre og Amund. Dette er bare noen av de nordiske navnene som er høyt oppe på navnelisten igjen.

– Men minst like spennende er navn med nordisk opphav som knapt har vært brukt før, og der noen er laget på 1800-tallet og senere. For jentene er det blant andre Saga, Eira, Frida, Vilde, Erle, Tuva, Ylva, Alva, Tiril, Lykke og Frøya. For guttene er det særlig mytologiske navn som Ask, Trym, Brage, Loke og Skage, sier Ivar Utne.

Felles for disse, og som også kan ses i lys av alle navnene på topplisten, er at det er korte navn med to stavelser som gjelder nå, samt lite bruk av doble fornavn. Dette kommer også av navnemoter som kommer og går.

– Lengre sammensatte navn med mange konsonanter, som Ragnhild, Borghild, Hjalmar og Torvald, er foreløpig lite brukt. Og vi ser også lite til enstavede, som Gerd, Karl, Odd og Knut, men de var jo også mye brukt et stykke inn på 1900-tallet. De kommer kanskje tilbake etter hvert. Navnene var veldig korte fra et par tiår før midten av 1900-tallet, deretter på det lengste rundt 1990-årene og kortere igjen etter det. Alt går i syklus, poengterer Utne.

GJELDER IKKE ALLE

Ikke alle nordiske navn har imidlertid kommet tilbake.

– Det dreier seg ofte om de med vokalene o og u, sammensatte gamle nordiske navn og navn med mange konsonanter inntil hverandre. Slike navn, som i alle fall foreløpig ser ut til å vente på seg, er Borghild, Oddlaug/Odlaug, Gerd, Gudrun, Gunhild/Gunnhild, Olaf, Gunvald/Gunnvald og Ingolf. Men det har også kommet noen få med slike lyder, som Olav og Solveig, sier han.

FREMTIDENS NAVNETREND

Hva blir så navnetrenden i fremtiden når det gjelder navn med tradisjoner i Norge? Navneforskeren tror at dagens tendens, at en henter navn fra generasjoner som ikke lever lenger eller som det er få levende fra, vil fortsette. I så måte vil foreldre plukke navn lenger og lenger utover 1900-tallet.

– Siden det kan se ut som vi er i en periode med korte navn, vil det nok helst si navn med to stavelser, eller kanskje bare én. Det kan dessuten se ut som foreldre liker at det er omtrent like mange vokaler som konsonanter. Og det er foreløpig helst mest mulig stemte konsonanter for jentene, men det kan være også ustemte for guttene (p, t og k).

– Med tiden kan vi kanskje vente oss navn som Kari, Mari, Eli, Guri, Ruth/Rut, Else/Elsa, Karl, Harald, Arne, Leif/Leiv og Odd. Navn som allerede er noe i bruk, som Liv, Astrid/Astri, Einar og Ole, vil vi også se mer av. Kanskje navn med en stor del konsonanter lar vente på seg, som Gerd, Rolf og Bjørn. Det er nok også mange utenlandske navn fra tidlig på 1900-tallet som vil komme, spår Utne.

Når han forutser navnetrender i Norge, som både gjelder de med nordisk og internasjonal bakgrunn, gjøres det flere diverse målinger.

– Jeg ser på statistikk og år. Det samme gjelder for lydene; som antall lyder og hvilke konsonanter og vokaler som finnes inne i og sist i navn. Var navnet populært på starten av 1900-tallet er det et godt tegn. Jeg ser også på søkerstatistikk på nettet og litt på trendene i Sverige, sier han, og legger til:

– Hvis foreldre i dag gir barna et navn fra dagens besteforeldregenerasjon, vil de dermed få et populært navn for barn når de blir voksne! ■ ■

📌 HVA SKAL BARNET HETE? TIPS TIL HVORDAN FINNE NAVN MED TRADISJONER I NORGE:

- ➊ Se i slektstreet deres. Pass på fornavn nummer to. Der kan det være mye uvanlig.
- ➋ Se i bygdebøker og slektsbøker, gjerne fra områder der dere har slekt. Mye av dette finnes også på nettet.
- ➌ Dåpslister i menighetsblader i vår tid har mange (sjeldne) gamle navn fordi mange, som tidligere nevnt, velger det.
- ➍ Bruk gjerne varianter av navn helt frem til foreldre. Dette kan for eksempel være Kari/Karin/Karen/Katrine/Katrin/Kaja, Ellen/Elen/Elin/Eli/Helene/Helen, Anne/Anna/Ane/Anniken/Annette/Anette/Anja/Anine, Lars/Lavrans/Lorentz/Laurits, Erling/Elling, Ingebrikt/Ingebrigt/Engebret/Engebrekt/Brigt/Brikt/Embret og Margaret/Marit/Marte.
- ➎ Se på navnetopper fra rundt år 1900 og tidligere. Mye statistikk ligger på Statistisk sentralbyrås nettside, som topp 50-navn for ulike tiår fra 1880 og frem til i dag: www.ssb.no/a/navn/topp10/topp50/1880.html. Topp 100-navn for ulike perioder

fra 1850–1982 ligger ute på Universitetet i Bergens nettside:

<https://www.uib.no/1le/23822/navnestatistikk-fra-mange-land#norge>

- ➏ Gjør et navnesøk på Statistisk sentralbyrås nettside, da kan du se den historiske utviklingen som navnet har hatt fra 1880 til i dag. Er det på tur opp eller ned?
- ➐ *Norsk personnamleksikon* av Kristoffer Kruken og Ola Stemshaug (2013) er den fyldigste boken om navn brukt i Norge i mange hundre år. Her står det mye om hvor og når navn har vært brukt, varianter og opphav. Den finnes i bibliotek og nettbokhandler.
- ➑ Dersom lokal identitet er viktig for dere, så velg navn som har tradisjon i samme landsdel og ikke bare andre steder. Ådne har f. eks. særlig tradisjon på Sør-Vestlandet og Embret på Østlandet.
- ➒ De fleste navn vil nok gå brukbart i utlandet. Dersom dere synes det er viktig at navnet blir lett å bruke i andre land, kan dere prøve ut om vokaler og konsonantkombinasjoner går lett å uttale utenfor Norge.

KILDE: IVAR UTNE

Navneregistrering i slektsprogram

Når du registrerer navn i slektsprogrammet ditt, kan du møte på mange kjente problemstillinger. Her finner du tips til hvordan løse noen av disse.

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

① NAVNEVARIASJONER

Hvordan registrer du Christoffer Knutsen når han står oppført i kildene også som Kristoffer Knudson?

En av de vanligste utfordringene med navn i de skriftlige kildene er at navn kunne opptre i forskjellige

former. Et navn som Christoffer kunne for eksempel bli skrevet Christopher av én prest, mens en annen skrev Kristoffer og en tredje skrev Kristopher. Du kan også oppleve at en og samme prest brukte forskjellige

Det er viktig å være konsekvent når du registrerer navn i et slektsprogram. FOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM





Noen personer brukte kallenavn. Det opprinnelige navnet bør skrives i slektsprogrammet, alternativt begge. EIER: BØ MUSEUM

📌 EKSEMPLER PÅ SLEKTSPROGRAMMER

- **PC-basert:** Brothers Keeper, Disgen, Legacy, Embla Familie og Slegt, Family Historian, MyHeritage Family Tree Builder, Genbox Family History, Gramps, Heredis, Holger, Min Släkt og RootsMagic.
- **Mac-basert:** Reunion, MacFamilyTree, RootsMagic, Heredis, Gramps og Family Tree Maker.
- **Nettbasert:** FamilySearch, TNG, Ancestry, MyHeritage og Geni.
- **Norsk eller engelsk?** Flere av programmene finnes tilgjengelig på norsk. Sjekk før du kjøper eller les mer om dette på våre nettsider.

skrivemåter på samme navn, attpåtil i samme dokument.

I de fleste slektsprogrammer kan du legge inn flere varianter av navn på hver person. Det er ikke etablert noen faste regler blant slektsforskere for håndtering av navn. Velg den løsningen du synes er mest praktisk, men vær konsekvent.

Når du skal registrere personer i et slektsprogram, anbefaler vi at du bestemmer deg for en normert skrivemåte for både fornavn og etternavn. Normering av skrivemåten betyr at du bestemmer deg for en versjon av navnet. Om du vil bruke «K» eller «Ch» først i navnet er ikke så viktig, bare du er konsekvent.

Normeringen mister noe av sin relevans når vi kommer inn på 1900-tallet. Da ble nemlig både embetsverket og folk selv gradvis mer bevisst på at navn skulle ha en fast skrivemåte, særlig som følge av navneloven fra 1923.

Slektsprogrammene tillater at du registrerer alternative navn, såkalt «alias». Der kan du også søke på alle variantene. Likevel må du bestemme deg for hva du skal velge. Etternavn har samme dilemma. Vi kan enten gjengi alle varianter av Knutsen, Knutssen, Knutson, Knudsen og lignende, eller bare skrive Knutsen. Uansett bør normalversjonen, Knutsen, registreres som ett av navnene.

② KALLENAVN ELLER KORREKT NAVN?

Skal du bruke kallenavn eller navnet som står oppført i kildene? For eksempel Tulla eller dåpsnavnet Anne Cathrine? Om en person er registrert med et navn, men bruker et muntlig kallenavn i det daglige, må du vurdere hvilke navn du skal registrere.

Vi anbefaler at du bruker de skriftlige navneformene som utgangspunkt, altså Anne Cathrine. Det vil imidlertid gi best oversikt om du kan søke på alle variantene. Da må du legge variantene inn som «alias». Det gjør ikke noe om det er mange av dem, så lenge du og programmet ditt vet at det er snakk om samme person.

③ PIKENAVN ELLER GIFT ETTERNAV?

Skal du velge pikenavn til oldemor eller etternavn hun tok da hun giftet seg? For kvinner som skiftet navn da de giftet seg, som også gjaldt menn, anbefaler vi at du bruker etternavnet fra tiden før giftermålet. Dette er det lang tradisjon for blant slektsforskere. Det gir nemlig ekstra informasjon om kvinnens bakgrunn som det er viktig å ta vare på også i navnet.

④ HVILKET GÅRDSNAV?

For personer i slekten som flyttet mye i løpet av livet; hvilket gårdsnavn skal du bruke som etternavn da? I norske navnetradisjoner var bosted i realiteten også en del av navnet. Når folk flyttet, endret denne delen av navnet seg.

Det er bare de norske slektsprogrammene som har egne felt for patronym og det er derfor lurt å bestemme seg for hvordan du skal registrere dette i et program som ikke kjenner begrepet. Fornavnet har eget felt, så det er naturlig å la det stå der. Et alternativ er å skrive «Olsen Huseby» i feltet for etternavn. Hvis han skulle flytte med familien til Nordby, vil han få et alias etternavn «Nilsen Nordby». Da ser vi at det er samme person.

Noen vil gjerne bruke gården eller plassen der personen ble født som etternavn. Andre argumenterer med at det må være riktig å bruke det etternavnet personen benyttet da vedkommende døde. Det finnes ingen fasit på dette. Bestem selv hvilken praksis du ønsker å bruke for personer som flyttet i løpet av livet, men vær konsekvent.

⑤ GAMMELT ELLER NYTT GÅRDSNAV?

Navnet på en gård kan endre seg opp gjennom årene. Skal du da bruke det gamle gårdsnavnet eller dagens navn på gården?

Når etternavnet er et gårdsnavn, bør også dette normaliseres. Det anbefales at de bør skrives etter dagens rettskrivningsregler. Også her må en kunne gjøre unntak for familier som har tatt med seg gammel skrivemåte i etternavnet opp mot vår tid, for eksempel Aas med to a-er i stedet for å.

Minoriteters navnetradisjoner

I Norge har samer status som urfolk, mens kvener, skogfinner, jøder, romanifolk og rom er våre nasjonale minoriteter. Hvilke tradisjoner gjelder når det kommer til navneskikkene deres?

SAMER

Samer var tradisjonelt et nomadisk folk som levde over store områder. Fra sør i Norge til Telemark og øst i Russland til Kvitesjøen. Kjønnene er tradisjonelt likestilt, og ikke patriarkalsk som i samfunn lenger sør.

På samisk kommer patronym først, ikke sist som i tradisjonen lenger sør. Man har utgangspunkt i en forelder, besteforeldre eller oldeforeldre som er berømt og kjent i lokalsamfunnet. Så beskrives slektskapsforholdet til vedkommende. For eksempel Niljasaš-Jovvna Mággá. Transformert til norsk: Nils fra Garagasniemi sin sønn Jon sin Magga, Magga Jonsdatter Niittyuupio. Det samiske navnet er det folk oftest presenterer seg med til de danske og norske offentlige personer. En må være klar over muligheter for feiltolkninger. Vi ser i originalkilder at navn er rettet på, spesielt rekkefølgen av fornavn-patronym av denne grunn.

Etternavn har vært brukt i samiske slekter i lang tid. Etternavn kan oppstå av et bestemt yrke, stedet man kom flyttende fra eller bodde på, spesielle trekk og lignende. For eksempel Luhkkár etter en forfader som var klokker (i Tanadalen, oftest Pehr Josephsson, Utsjok, 1726–77) eller Kemi etter en forfader som kom flyttende fra Kemi (i Kautokeino, Mickel Andersson Kemi, 1699–1781). Etternavn følger ofte farsleddet, men kan like gjerne følge morsleddet.

Man har rike navnetradisjoner for å kalle opp barn. For eksempel: eldstesønn skal kalle sin førstefødte sønn etter sin far, andrefødte etter seg selv og så videre. Oppkalling kan også være for å forsterke bånd til personer. Gudforeldre er oftest fra nær familie og et viktig bånd.

Som slektsforsker må man også være oppmerksom på oversetting og fornorskning av navn. De danske og norske offentlige personene oversatte navn til «norsk». Det gjør at for eksempel Marit går mye igjen, mens vedkommende kunne ha hett Marét, Marge, Mággá, Márja eller Májá.

KVENER

Kvener stammer fra finskspråklige bønder som kom til Nord-Norge fra Sverige og Finland (som lenge var underlagt Sverige). Hit kom de allerede fra 1500-tallet, men den første store eksplosjonen av kvener kom først på begynnelsen av 1700-tallet, og da hovedsakelig til Nord-Troms og Vest-Finnmark.

En stor utfordring er at navn kan være nedtegnet veldig forskjellig. Kvenene hadde gjerne et hjemmenavn på kvensk og et «offisielt» navn de ble registrert med. Det siste var ofte et patronym. Kvenske etternavn er gjerne gårdsnavn, og det skjedde ofte at det ble gjort et navnebytte ved flytting. Det var ingen vits å hete «Per i Lia» om du flyttet til en strand, for eksempel.

Enda mer utfordrende er det å finne rett person før de flyttet over grensen. Her kan et navn være skrevet så forskjellig at du må kjenne igjen forhistorien deres eller en konkret sak for å vite at det er snakk om riktig person. En person kan også ha ulike fornavn i norske og svenske kilder. For eksempel kan en mann med navnet Per Ole Nils bli omtalt som Per i norske kilder, og Nils i de svenske. I Sverige kan dessuten Per bli Pär. Ellers er det verdt å merke seg at en person gjerne kan dukke opp med tilnavnet «qven» i kildene. For eksempel Per Hansen Qven.

SKOGFINNER

Skogfinnene, som kom fra øst til det svenske «Østerlandet» (senere Finland) i middelalderen, hadde utviklet en spesiell form for svedjebruk i granskog. På 1500-tallet begynte det å bli tettere befolket i Savolax-området, så de flyttet ut derfra i alle retninger. En liten del kom fra 1570 til Sverige, senere Norge.

Oppkallingsreglene og navnetradisjonene i den skogfinske kulturen følger flere ulike mønstre. Et mønster var at gården eller grenda fikk navn etter den første personen som bosatte seg der, mens bonden fikk navn

Jødisk familie fotografert i 1907–08.

FOTO: ADAM CHRISTIAN HASSEL / JØDISK MUSEUM TRONDHEIM



etter plassen han bodde. Hvis gården ble lagt øde og senere tatt opp igjen, kunne den bytte navn etter personen som bosatte seg der på ny. Når utflytting skjedde fra hovedgården, fikk den nybygde gården navn etter den yngre generasjonens fornavn.

Vi vet også at flere skogfinske etternavn er oppstått med bakgrunn i familieoverhodets personlige egenskaper, som kunnskap, tilnavn, opprinnelse eller utseende. Navnet Suuroinen kan for eksempel komme fra «den store» eller «sura», som er det russiske kallenavnet for Alexander. Etternavnet Lehmoinen kommer fra «lehmä» som betyr ku. Kettunen fra rev. Andre slektsnavn kan ha sin opprinnelse i helgennavn og geografi. Etternavnet Kuosmanen stammer for eksempel fra det greskortodokse helgennavnet Kuosmas.

JØDER

Jødene som bosatte seg i Norge etter at § 2 i grunnloven om utestengelse av jøder ble opphevet i 1851, kom hovedsakelig fra områder som ligger i dagens Tyskland, Polen, Litauen, Belarus og Russland. En fellesbetegnelse på disse er askenaser (til forskjell fra sefarder, jøder med opprinnelse i middelalderens Spania og Portugal).

Det er stor variasjon blant askenasiske etternavn. Mange navn kommer fra slaviske språk, jiddisk eller tysk, og kan være knyttet til stedsnavn, yrker og patronym. I mange tilfeller oppsto etternavnene etter at nye lover krevde at innbyggerne fikk etternavn. Noen navn, som Cohen og Levi og varianter av disse, kommer fra bibelhebraisk og representerer en arvelig religiøs status. Staving av navnene kan variere, for eksempel Abramovich eller Abramowicz.

Blant askenasiske fornavn finner vi blant annet varianter av bibelske navn (for eksempel Moyshe for Moses og Sore for Sara) og jiddiske navn som Hirsh og Leyb for menn og Golde og Beyle for kvinner. Hos askenasiske jøder har det vært tradisjon å kalle opp en sønn eller datter etter en nær og kjær slektning som ikke lenger er i live, for eksempel besteforeldre, oldeforeldre, tanter og

onkler. Slik kan en se at det samme navnet går igjen i enkelte familier.

Det var ikke uvanlig at østeuropeiske jøder som kom til Norge, byttet navn. Noen forkortet navnet sitt (for eksempel fra etternavnet Benkowitz til Benkow) eller tok et helt nytt, mer norsk klingende navn. Mange ga barna sine typiske norske fornavn.

Mange jøder har, i tillegg til sitt vanlige navn, et jødisk navn som brukes i religiøs sammenheng, for eksempel David ben Gavriel (David, sønn av Gabriel). Det jødiske miljøet i Norge er i dag mangfoldig, og jøder i Norge bærer navn fra askenasisk, sefardisk og mizrahisk (jøder med opprinnelse i Midtøsten) tradisjon, moderne israelske navn, og navn som ikke har jødisk tilknytning.

ROMANIFOLKET

Romanifolket kom til Norden på begynnelsen av 1500-tallet. Den lange tilknytningen til Norge og den hardhendte assimileringspolitikken har ført til at folkegruppen har antatt norske for- og etternavn.

For reisende er slektstilhørigheten fortsatt sentral, og mange bruker derfor de opprinnelige og tradisjonelle slektsnavnene som mellomnavn eller for å forklare sin tilhørighet.

ROM

Rom (sigøynere) har et felles opphav med romanifolket/taterne, som kommer til uttrykk i både språk og kultur. Norske rom kom til Norge fra midten av 1800-tallet.

De tradisjonelle slektsnavnene de hadde da de kom, definerer fortsatt storfamiliene. De fleste bruker norske for- og etternavn, men har gjerne et kallenavn på sitt eget språk, romanes.

BIDRAGSYTERE

- SAMER: Gunnhild Engstad.
- KVENER: Harald Lindbach og Øyvind Servio Larsen.
- SKOGFINNER: Bo Hansson og Mary Tangen.
- JØDER: Anita Christensen.
- ROMANIFOLK OG ROM: Kai-Samuel Vigard.
- Korrespondanse med Ivar Utne.

Om å få navn – og å ta navn

Tippoldefars navneendringer, oldefars tidlige død og bestefars plassering på en gård i ung alder. Ulike hendelser ble avgjørende for hvordan slektens etternavn ble frem til i dag. Ikke rart det kan ta lang tid å finne «den rette» med alle navnevariasjonene!

■ IVAR LEVERAAS

Etternavnet Zelius (også skrevet som Celius, Selius og Seliussen) kom inn i min slekt gjennom en «bakdør». Han som ble min tippx5-oldefar het Søren Joensen. I 1682 giftet han seg med enken etter sin arbeidsgiver. Enkens far het Henrich Zelius.

Søren og hans ektefelle fikk fire sønner og en datter. Tre av sønnene kalte seg Sørensen, mens en av dem kalte seg Sørensen Zelius (også Celius). Han giftet seg og fikk barn som også fikk navnet Zelius. Det samme skjedde i neste ledd – Zelius ble familienavn.

BEHOLDT ZELIUS-NAVNET

Min tipp Tippoldefar, Christian Frederick Olsen Rynning Zelius, fikk mange barn – og med flere kvinner. Ett av disse barna skulle bli min tippoldefar. Tippoldefar og hans tvillingsøster ble født i Trondheim 2. juli 1819 og ble døpt i Bakke kirke 15. august. Tippoldefar fikk da fornavnene Oluf Reinholdt. Som nevnt hadde navnet Zelius fulgt slekta i tre ledd, så alt tilsa at dette skulle

være hans etternavn. Slik ble det trolig også, men bare til å begynne med.

Tvillingenes mor døde allerede i 1823. Vi vet lite om hva som deretter skjedde med barna. Kanskje løsnat «båndet» til faren. Den eneste helt konkrete informasjonen vi kjenner fra Oluf Reinholdts unge år er at han i 1832 sto oppført med sitt opprinnelige navn i en dom. Selv ble han frikjent i saken, men en eldre bror fikk en streng straff.

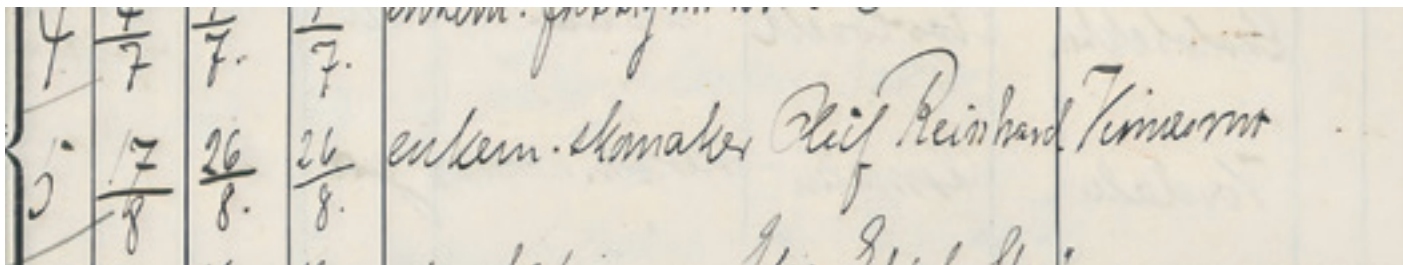
SKIFTET ETTERNAVN

Tvillingenes far døde i Trondheim i april 1835. Tippoldefar ble 18. oktober samme år konfirmert i Alstadhaug kirke i Skogn. I kirkeboka var han da oppført som Oluf Reinhard Christiansen Kleven, der Kleven var en husmannsplass som han trolig bodde på. I denne kirkeboka ble Oluf den eneste «varige» delen av hans opprinnelige navn, så jeg kaller ham heretter kun Oluf.

Oluf ble gift to ganger (han ble enkemann etter sin første kones bortgang). Første gang 24. april 1843 i

Kirkebokregistrering av Oluf Reinhard Christiansen Klevens konfirmasjon i Alstadhaug kirke 18. oktober 1835. Kleven var husmannsplassen han da bodde på. FAKSIMILE: ARKIVVERKET





Kirkebokregistrering av Oluf Reinhard Vinnesmos død og begravelse i Verdal i august 1911. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

neendringene, selv om skrivemåten varierte noe. Ved samtlige er han ført opp som bosatt ved Vinnesmo, kjent som Vinnesmoen i dag. Det var en eiendom som Oluf fikk kjøpt i 1867 og som gjorde ham til selveier.

Oluf døde 17. august 1911, og ble gravlagt i Verdal 26. august. I kirkeboka var han da oppført som enkemann og skomaker Oluf Reinhard Vinnesmo.

OPPSUMMERING OM OLUF

Om Oluf kan vi oppsummere: Han ble født Zelius, og hadde det som navn til en gang i perioden 1832–35. Av grunner vi ikke kjenner, la han dette navnet til side og erstattet det med et navn (patronym) basert på ett av farens fornavn.

Da han hadde vært selveier noen år, tok han gårdens navn som sitt. I kirkebøker og folketellinger finnes mange varianter av hans navn.

Det er bemerkelsesverdig, men har neppe noe med

navnet å gjøre, at Oluf, født i 1819, ble 92 år gammel. Han ble imidlertid overgått av sin tvillingsøster; hun ble ett år eldre og døde i 1912. Gjennomsnittlig levealder for menn født rundt 1820 var under 50 år! Blant de fremste årsakene til dette var en lavere levestandard og en høyere spedbarnsdødelighet sammenlignet med i dag. Folk kunne bli gamle før i tiden også, men mange flere blir det i dag. Uansett var 92 år den gang en svært høy alder!

ETTERKOMMERNES NAVN

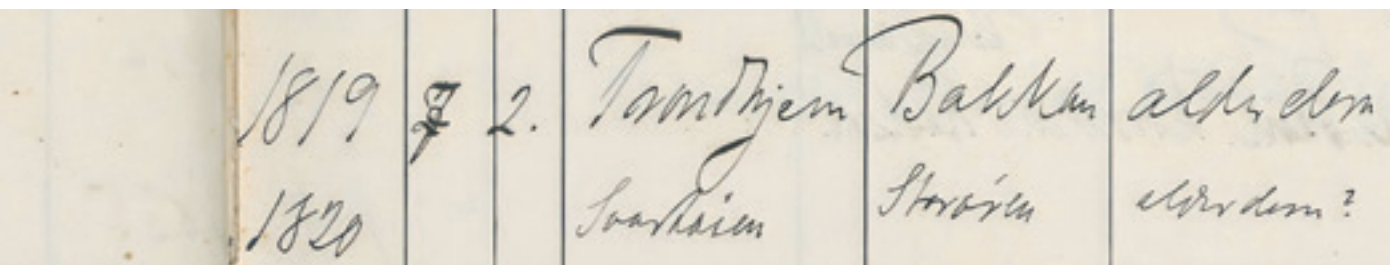
Fortellingen om Oluf har en fortsettelse. I begge sine ekteskap fikk han to barn. Med sin første ektefelle ble det to gutter. Med den andre ble det ett av hvert kjønn. Jeg selv nedstammer fra det første ekteskapet, og konsentrerer meg om de to sønnene de fikk.

Carl Frederik (Fredrich) ble født og døpt i 1843, og Nicolai Andreas, ble født og døpt i fire år senere, i 1847.

Tippoldefar bodde på eiendommen Vinnesmo i Verdal fra 1867 til hans død i 1911. Bildet viser et flyfoto over Verdal på 1930-tallet.



FOTO: WILHELM SKAPPEL / NASJONALBIBLIOTEKET



Tre søsken med ulike etternavn. F.v. Ole Andreas Wold (1868–1931), Ingeborg Nikoline Gjeth (1871–1893) og min farfar, Hans Martin Leveraas (1874–1963).

Begge guttebarna ble døpt i Levanger bysogn. Som sønner av Oluf Reinhard, kunne de enten kalle seg Olufsen eller Reinhardsen.

Den eldste ble konfirmert i Levanger by i 1861. Han var da ført opp som Carl Fredrik Ertsaas. Jeg lette lenge etter opplysninger om hans videre liv. Først ved folketellingen i 1910 fant jeg spor etter ham. Han hadde flyttet til Herøy i Nordland. Der slo han seg ned, og levde resten av livet. Han giftet seg 10. november 1876 og var da oppført som Karl Frederik Olufsen.

Han hadde altså valgt et navn bygd på farens første fornavn. Jeg fulgte alle videre spor etter ham. Paret fikk flere barn. De kalte seg for Karlsen. Men da Carl Fredrik døde i 1926 var han i kirkeboka oppført med Reinhardsen som etternavn.

Den yngste, som er min oldefar, ble konfirmert i Levanger by i 1862 og var da ført opp som Nicolai Andreas Reinhardsen. Han bodde da på Rinnan. Han giftet seg i Levanger. Sammen fikk paret tre barn: Ole Andreas, Ingeborg Nicoline og Hans Martin. Sistnevnte er min farfar. Nicolai Andreas døde i 1875. Hans Martin var da kun halvannet år gammel.

Etter en tid måtte barna settes bort og ble plassert på hver sin gård. Ole Andreas ble konfirmert fra Kolbergvald, Ingeborg Nikoline fra Gjeth og Hans Martin fra Leveraas. Dette fikk, etter hvert, betydning for de navnene de fikk eller tok. Ole Andreas skiftet navn fra Nikolaisen til Vold – og senere Wold. Ingeborg Nikoline skiftet fra Andreasdatter til Gjeth. Hans Martin Nikolaisen tok etter hvert navnet Leveraas.

KONSEKVENSER OG LÆRDOMMER

Konsekvensen av Olufs navneendringer er flere. Den viktigste er at etternavnet Zelius ble borte for denne delen av slekta. Men det er fortsatt mange i andre deler av slekta som har dette navnet i en eller annen form. Jeg har selv funnet konkrete eksempler både i USA, Canada og Australia.

Vi som er etterkommerne etter farfar Hans Martin Leveraas, har selv holdt på navnet Leveraas. Det må medgis at dette egentlig ikke var vårt navn – det ble vårt som følge av farfars opphold på gården Leveraas, som fortsatt eksisterer i Levanger, men nå med navnet Leverås. Det finnes flere i Norge som bruker dette navnet, men den slekta som egentlig het Leverås er visstnok utdød i Norge.

Den allmenne lærdommen av denne lille fortellingen er langt viktigere: når man leter etter slekt og slektninger, er det helt nødvendig å huske at en persons navn kan dukke opp i mange varianter, og at man må gå grundig til verks for å være sikker på at man har funnet «den rette». Det tok meg for eksempel lang tid å finne at oldefars bror, Carl Fredrik, hadde slått seg ned på Herøy og at han der het Olufsen. Først ved hans død, var også han ført opp som Reinhardsen. ■■

KILDER

- Egne artikler i *Slekt og Data*, *Genealogen* og *Disputten/Medlemsbladet for Oslo og Akershus*.
- Folketellinger i Verdal fra 1875, 1891, 1900 og 1910.
- Kirkebøker i Trondheim, Levanger, Herøy og Verdal.

Navneforkortelser i sle

Etternavnene til farfar og farmor, Sveen og Eng, kom fra gårdsnavnene Kulsveen og Staxängen. En felles faktor var årsaken til at forkortelsene ble en realitet.

■ AASE JOHANNE LARSEN

Farfar, Ingvald P. Sveen, ble født på husmannsplassen Kulsveen på Biri i Innlandet i 1888. Hans far het Peter Pedersen, og av det forstår vi at P-en i navnet hans står for Petersen og bostedsnavnet fulgte tradisjonelt med. Det egentlige navnet var da Ingvald Petersen Kulsveen.

Da han, som voksen og utdannet boktrykker, kom til Halden, eller Fredrikshald som byen het frem til 1928, ønsket han ikke lenger å hete Kulsveen. Dette ble ofte uttalt som «Kølsvea» (med tykk l), noe han likte dårlig, og derfor fjernet han «Kul» i etternavnet og het dermed Sveen. I Halden traff han sin Thora som han ble gift med i 1919.

VARIANT AV GÅRDSNAVNET

Farmor Thora Alvilde Sveen ble født i Fredrikshald i 1896. Da het hun Eng til etternavn. Hun var bokbinderske.

Hennes far, min oldefar, Johan Oskar Eng, kom vandrende fra Svarteberg i Bohuslän i Sverige. Han ble født på gården Staxängen den 4. februar 1855, og ble både døpt og konfirmert i Svarteberg sokn i Bohuslän. Da han var 23 år, søkte han lykken etter arbeid i Fredrikshald. Han arbeidet blant annet på Cathrineholm Jernverk og på Marmorsliperiet på Isebakke.

Ved fødselen het han Niclasson etter sin far Niklas, men da han kom til Fredrikshald tok han navn fra gården Staxängen, men kun ved å kalle seg Eng. Derfor ble min

Øverst til høyre: Farfar Ingvald og farmor Thora. EIER: PRIVAT

Til høyre: Kulsveen på Biri i 1930. Bakerst f.v. Thora, hennes svigerfar Peter Pedersen og en av Ingvalds fire brødre. Foran er to av mine besteforeldres barn, Karin og Odd Edgar. EIER: PRIVAT



kten



Mine besteforeldre møttes i Fredrikshald, dagens Halden, der de giftet seg i 1919. Bildet er fra 1920-tallet. EIER: NASJONALBIBLIOTEKET

Johan Oscar Engs sølvklokke, som nå er gitt til et av mine barnebarn. At han brukte Eng som etternavn er dette et bevis på. EIER: PRIVAT



farmor født i 1896 som Thora Alvilde Eng. Hun fikk som vanlig sin manns etternavn ved giftermålet og kom derfor til å hete Thora Alvilde Sveen resten av sitt liv.

Alvilde til Bloieds og Peter Pedersen Kulsveen til Peter Andensen Kulsven. Å bla i det skannede materialet er derfor alltid lurt!

PÅ LETING ETTER OLDEFAR

Det var min farfar som selv fortalte historien om navnebyttet fra Kulsveen til Sveen. Jeg hadde også fått vite at farmor var født Eng, men det sa jo ikke stort om hennes foreldre.

Dermed var det bare å begynne å lete i kildene. I boka *Innflytta svensker til Østfold 1812–1920* fant jeg på side 185 en mann ved navn Johan Oscar Niclasson. Der sto blant annet følgende: «Født 3. februar 1855. Bosted: Tistedal. Stilling: Baker.»

Jeg ble nysgjerrig på om dette kunne være rette person, selv om fødselsdagen avvek med en dag. Gjennom både svenske og norske kilder fikk jeg bekreftet at det var ham. Både fordi jeg fant en bror av ham som også kom til Norge, samt i forskjellige kirkebøker og folketellinger hvor jeg fant barna hans. Deres navn stemte med det som farmor hadde fortalt.

Underveis i letingen kom jeg for øvrig over at det var mye feil og slurv i transkripsjonen. Blant disse var da Ingvald var blitt Ingvaed, Fr.hald til Maed eller Trhard,

OLDEFARS SØLVKLOKKE

Hva hadde skjedd hvis ikke farfar og Johan Oskar Eng hadde flyttet til Halden? Da hadde nok ikke disse navneforkortelsene vært et faktum, heller ikke at farfar og farmor hadde møttes. De fikk en sønn som ble min far, og derfor hadde jeg Sveen som etternavn til jeg ble gift.

Jeg synes også det er moro å kunne fortelle at et av våre barnebarn har fått en bunad etter sin farfar. Til bunaden har han også fått en sølvklokke med et kjede som er etter Johan Oskar Eng, som da er hans tipp-tippoldefar. På klokka står det: «Til minne om O. Eng.» Han brukte ikke navnet Johan til vanlig. På klokka er også hans dødsdag gravert inn. ■■

KILDER

- Folketelling 1885 og 1891 for Fredrikshald kjøpstad, Nordre Tistedal.
- Folketelling 1900 for Fredrikshald kjøpstad, Damhauggaden.
- Folketelling 1910 for Fredrikshald kjøpstad, Sorhalden, Gamle Sorhaugen.
- Klokkerbok for Halden 1885–1899.
- Ministerialbok for Halden 1878–1889 s. 157, 1890–1906 s. 108 og 1907–1925 s. 475.
- Østfold historielag. *Innflyttede svensker til Østfold 1812–1920*. 2015.

Fornavn og tilnavn som etternavn

«Du er vel glad, du som heter Alf Bernt Glad?» Jeg bærer etternavnene til mine to bestefedre: morfar Alf Bernt (1879–1943) og farfar Karl Glad (1873–1952), begge bosatt i Drammen. Hva er opprinnelsen til disse to familienavnene, og hva vet vi om utbredelsen av denne typen etternavn?

■ ALF BERNT GLAD

For å finne svar på disse spørsmålene gikk jeg til det sentrale oppslagsverket om norske etternavn: Olav Vekas *Norsk etternavnleksikon* fra 2016 og Arne Torps interessante, mer populært anlagte bok om ulike typer etternavn, *Etternavna våre: fra Astrup til Åstorp* fra 2018.

De mest kjente etternavnstypene i Norge er farsnavn/patronymer som i Hansen og steds-/gårdsnavn som i Berg. I tillegg kom det slektsnavn fra særlig Danmark og Tyskland, samt yrkesnavn, uten at dette slo igjennom her i landet.

Jeg skal nå ta for meg to andre grupper etternavn, som ikke har vært så mye omtalt: opprinnelige fornavn og beskrivende adjektiv som egentlig er tilnavn.

VALGTE BERNT-NAVNET

Alf Bernt var sønn av Bernt Andreas Olsen (1827–1907) og Marie Clementine Nielsen (1834–1922), som bodde i Lyngør ved Tvedestrand. Bernt Olsens far het Anders Olsen. Etter gammel skikk skulle Bernt fått navnet

Lyngør i Tvedestrand fra rundt 1910. Morfar vokste opp i huset til venstre. Broren drev skipshandel i nabohuset til høyre. EIER: AAMA-KUBEN



Omslag av Arne Torps bok *Etternavna våre*.



FAKSMILE NASJONALBIBLIOTKET



Farfar Karl Glad. EIER: PRIVAT



Morfar Alf Bernt. EIER: PRIVAT

kommere, tok alle Bernt til etternavn. Av deres etterkommere var det bare Christian som hadde sønner som fortsatte å hete Bernt. Min mor, datter av Alf Bernt, het Ingrid Bernt inntil hun giftet seg og tok sin manns navn.

MANGE FORNAVNSEFTERNAVN

Ifølge Statistisk sentralbyrå var det i 2022 38 og 24 personer som hadde henholdsvis Bernt og Berndt til etternavn. Det er ikke noe enestående at fornavn blir brukt som etternavn, det finnes mange eksempler: T(h)omas (474), Martin (406), Magnus (371) og Bjørn/Biørn (364). Videre er navn som Monrad, Alexander, Sverre og Robert, for å nevne de vanligste. Det er hele 660 personer som har Roald som etternavn, men dette navnet kan ifølge Olav Veka også ha sin opprinnelse fra et gårdsnavn i Giske i Møre og Romsdal.

Ofta er det personnavn som er kommet fra Tyskland: Werner (595), Hartman(n) (423), Her(r)man(n) (325) og Hartvig/Hartwig (112). Det hender at en kortform av fornavnet er blitt til etternavn, for eksempel er familienavnene Frich/Frick egentlig forkortelser av fornavnet Friedrich.

På tysk var det ofte genitivformen av fornavnet som ble brukt som etternavn. Av Behrent (Bernt) fikk man Behrens/Behrentz, Martin ble til Martens og Arndt til Arentz. Disse opprinnelig tyske familienavnene har vi også i Norge. En tilsvarende navneskikk kjenner vi fra Norge i muntlig tale: Valborg Håkons er kona til Håkon – for å skille henne fra Valborg Jørgens, som er kona til Jørgen.



Bernt Andersen, men allerede på denne tiden, lenge før navneloven kom, valgte mange å beholde farens etternavn. Så også med Anders Olsens ni barn, som alle valgte å hete Olsen som faren.

Bernt Olsen hadde åtte barn, som alle fortsatte å bære Olsen-navnet som barn. Senere kom tiden da det ble for mange Olsen-er, og det ikke ble så gjevt med dette navnet. Barna fant da ut at de skulle velge farens fornavn Bernt som familienavn. Først sammen med Olsen, slik at morfar fikk navnet Alf Olsen Bernt, men etter hvert bare Bernt, som ble etternavn i flere generasjoner frem til i dag.

Det var ett unntak: Den eldste sønnen til Bernt Andreas het Anders Bernt Olsen (1855–1915), og kunne vel ikke kalle seg Anders Bernt Bernt, så han ble hende A.B. Olsen hele sitt liv. Brygga i Lyngør, der han hadde sin forretning ved siden av familiehjemmet, heter A.B. den dag i dag. Hans etterkommere valgte bort Olsen-navnet og kalte seg Lyngø, en variant av Lyngør.

Av de øvrige sju barna til Bernt Olsen var det fire jenter, som etter hvert giftet seg og da tok mannens navn. De andre guttene, Christian, Alf og Johannes og deres etter-



Begge mine bestefedre bodde i Drammen. Bildet viser Bragernes torg. Farfar jobbet som politimester i rådhuset til høyre.

FOTO: KITTET & CO. AS / NASJONALBIBLIOTEKET



Gravstøtten til den norske Glad-familiens stammor i Vågå, Aaste Torstensdatter Morsing, som døde i 1630. FOTO: PRIVAT

GLAD-NAVNETS LANGE RØTTER

Mens Bernt-navnet er et slektsnavn med korte røtter, har Glad-navnet røtter tilbake til 1500-tallet. Navnet var i bruk i hele Skandinavia. Den eldste norske Glad vi kjenner til, var sogneprest i Vågå i Gudbrandsdalen, Christopher Eriksen Glad (cirka 1550–1619).

Han og hans kone, Aaste Torstensdatter Morsing (død 1630), hadde ni barn, og fra disse stammer de fleste Glad-familier i Norge i dag, samt en rekke andre slekter. Slekts-historikeren S. H. Finne-Grønn kalte ham «primus inter pares blant landets patriarker». Etterkommere etter Christopher Glad spredte seg over hele landet; særlig mange grener finner

vi i områdene Elverum, Sortland, Nordfjord, Sunnmøre og Oslo. I alt er det i SSBs navnestatistikk for 2022 registrert 258 personer i Norge som har Glad som etternavn.

LATINISERTE NAVNET

I Danmark har Glad-navnet røtter enda lenger tilbake. Den eldste kjente bærer av navnet er Jens Glad i Lyngsbæk, som nevnes allerede i 1487. Den mest berømte danske Glad på 1500-tallet er humanisten Rasmus Glad (1526–82), som var professor i København og kjent i samtiden for sitt omfangsrike forfatterskap på latin. Han latiniserte også navnet sitt – slik som var vanlig på den tiden – til Erasmus Lætus (lætus er latinsk for glad). Det samme ser vi i Ludvig Holbergs karakterkomedie *Erasmus Montanus*, som egentlig betyr Rasmus Berg.

Dette viser at navnet hele tiden har vært oppfattet som adjektivet «glad». Det hevdes at familienavnet Glad går helt tilbake til norrønt glaðr, som betyr «skinnende, blank og lys», slik vi har det i Glaðheimr (den glansfulle verden) i Åsgard i norrøn mytologi. Dette fant jeg i en dansk firmahistorie: A.M. Duvantiers *L.C. Glad & Co.*

Forbindelsen mellom de eldste danske og våre norske Glad-er er ikke påvist, men det er høyst sannsynlig samme slekt. Også de norske prestene Glad på 1500-tallet oppfattet navnet i dagens betydning som «munter og lykkelig», og de latiniserte sitt navn til Lætus.

BESKRIVENDE ADJEKTIV

I Sverige finnes det også mange som heter Glad. Her var det vanlig å gi soldater et tilnavn som egentlig beskriver

en egenskap ved vedkommende. Noen eksempler er Rapp, Rask, Strid og Stål (som i Johan Ludvig Runebergs diktsyklus *Fänrik Ståls sägner*); navn som senere ble brukt som familienavn.

Den samme tendensen finner vi i tyske familienavn. Mange av disse er også i bruk i Norge, delvis norvagsert, som betyr å gi lånord en stavemåte som følger norsk rettskriving. Noen eksempler er Frisch/Frisk, Frö(h)lich, Lang(e), Rasch/Rask, Schwach, Scharff og Stoltz/Stolt. I navn som Fromm og Grimm viser skrivemåten med dobbelt-m det tyske opphavet.

Norge har også flere andre beskrivende adjektiv som familienavn: Mørk, Bratt, Høy, Flittig, Flink og Ung. Som vi ser, er det stort sett positive egenskaper! Noen familienavn kan se ut som negative tilnavn, men er egentlig noe annet – for eksempel Grov, som er gårdsnavn flere steder og et tettsted i Tjeldsund kommune i Troms.

Mange farger er også brukt som etternavn. Her i Norge har vi Bru(u)n, Grøn(n), Graah, Røed, Hviid og Schwarz. På engelsk og tysk finner vi de samme fargene som familienavn: Brown/Braun, Green/Grün, Grey/Grau, Roth, White/Weiss og Black/Schwarz.

Hvorfor er det ikke noen som heter Blå eller Gul? Antagelig fordi navnet går på hårfargen, bortsett fra Grønn, som skal ha sin opprinnelse i beskrivelse av bosted, som er et område med mye grønt. I den svenske forfatterinnen Elsa Beskows barnebøker finner vi riktignok onkel Blå ved siden av tantene Brun, Grønn og Fiolett, men her går det på klesdrakten.

FRITT NAVN FOR ALLE

Både i Danmark og Sverige er det naturligvis fortsatt en rekke Glad-familier, for ikke å snakke om i Amerika og Canada. Norske utvandrere måtte ofte forenkle navnet sitt da de kom over havet, men det behøvde ikke «the Glads». I 1997 kunne vi på nettet finne hele 528 personer i USA med Glad som etternavn!

Glad-navnet er et av de familienavnene som har over 200 brukere i Norge, som ifølge navneloven av 2002 er navn som da ikke lenger er beskyttet mot at andre velger det. Og det er jo et hyggelig navn å velge! Men vi slektsforskere vil vel helst beholde navnet innenfor slekta, så det ikke blir så vanskelig å finne frem.

KILDER

- Bahlw, H. *Deutsches Namenlexikon*. Gondrom Verlag, 1993.
- Duvantier, A.M. *L.C. Glad & Co*. København, 1930.
- Olafsen, O. *Norske slægtsnavne*. Risør: Erik Gunleikson, 1922.
- Statistisk sentralbyrå.
- Torp, A. *Etternavna våre*. Vigmostad/Bjørke, 2018.
- Veka, O. *Norsk etternamnleksikon*. Det Norske Samlaget, 2016.

Jeg burde hett Margrethe

Slektsforskningen lærte meg at navnet Margrethe ikke bare finnes i min nære slekt, men også langt tilbake i tid. Under letingen møtte jeg også på en konge og en kjent adelskvinne, som også hadde en tilknytning til navnet.

■ GRETHE SELVIG

Da jeg ble født, ville far kalle meg Ruth etter sin søster som døde da hun var åtte år. Men mor sa nei, ingen oppkalling, og i hvert fall ikke etter døde. Det skulle bli et moderne navn – og det ble Grethe – som var mote-

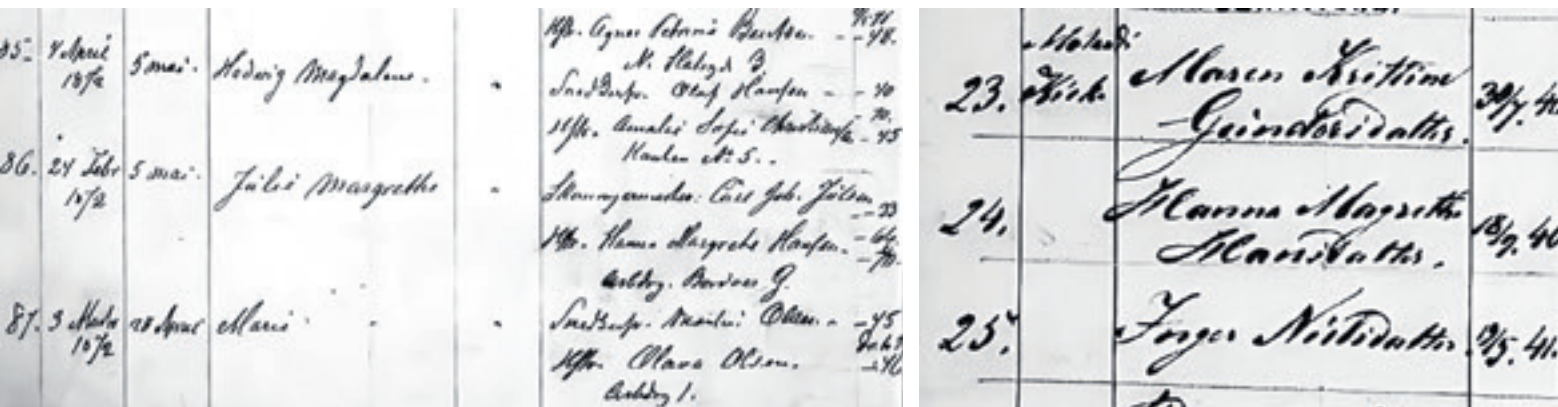
navnet på 1940- og 50-tallet – vi var fire Grethe-er i klassen da jeg begynte på skolen!

Det mor ikke tenkte på var at hun selv hadde mellomnavnet Margareth, og at mormor, oldemor og en



Fire generasjoner: min oldemor, mormor, mor og meg. Bildet er tatt i oldemors 80-årsdag i 1952. EIER: PRIVAT





I kirkeboka som viste dåpen til oldemor, fant jeg tippoldemors navn, Hanna Margrethe. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Jeg fant navnet til tipp Tippoldemor, Nille Margrethe, i kirkeboka som viste Hanna Margrethes konfirmasjon.

tante – en annen av fars søstre – alle hadde Margrethe som mellomnavn. Alle ble så glade da de trodde jeg var oppkalt etter dem!

Men var det flere Margrethe-er i slekten? Var min fars søster oppkalt? Dette ønsket jeg å finne ut av.

TREFF PÅ MORS SIDE

Fars slekt var fra Eidsvoll, og her var bygdebøkene veldig nyttige, særlig fordi mange av Eidsvolls kirkebøker var borte da prestegården brant i 1877. Men jeg fant ingen flere som het Margrethe på fars side, verken gjennom kirkebøker eller bygdeboka.

Var det flere Margrethe-er på mors side? Ja, min tippoldemor het Hanna Margrethe, det fant jeg ved dåpen til min oldemor Julie Margrethe. Dessuten hadde min oldemor en yngre søster som også hadde mellomnavnet Margrethe.

Til venstre: Sleksttradisjonen sier at Ingeborg fikk en uekte datter med Kristian IV.

Til høyre: Adelskvinnen Inger Ottesdotter Rømer var godseier, og eide blant annet herregården Austrått i Ørland i Trøndelag. Bildet er fra 1938.

FOTO: HALVOR VREIM / RIKSANTIKVAREN

PÅ LETING ETTER TIPP TIPPoldemor

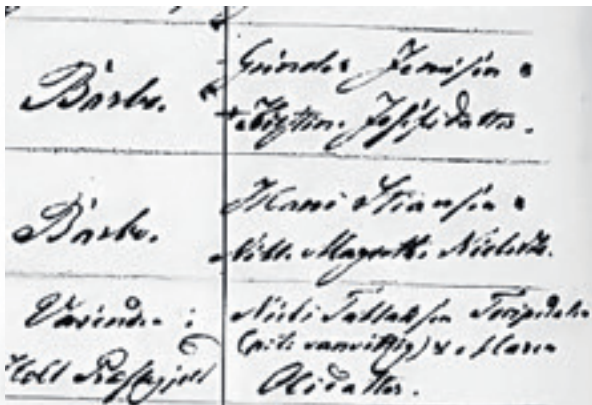
Kunne det være enda flere som het Margrethe bakover i slekten? Hva het min tipp Tippoldemor? Hvordan skulle jeg finne ut det?

Det eneste jeg visste om min tippoldemor var at hun var født i 1840 i Arendal. Det hadde jeg funnet i folketellingen for 1875. Men hva hennes foreldre het visste jeg ikke. Jeg tenkte at jeg fikk prøve å finne vielsen mellom min tippoldemor Hanna Margrethe og min tippoldefar Carl Johan Juulsen, men var de gift i Arendal eller Kristiania? Da oldemor ble døpt, stod det «66» som merknad, det tilsvarte vel året for vielsen?

Det er en stund siden jeg holdt på med dette. Det var for så mye av kirkebøkene ble transkribert og søkbart, så det ble en del leting; først i alle kirkebøkene i Arendal, Austre Moland og Tromøy – uten hell. Deretter gikk jeg løs på kirkebøkene i Kristiania, og etter en del leting fant jeg vielsen 25. april 1866 i Domkirken i Kristiania. Her var Hanna Margrethes far oppgitt – han het Hans Stiansen. Da hadde jeg i hvert fall farens navn å gå etter. Hvordan skulle jeg nå komme videre?

Jo, faddere i barnedåp kan også være til hjelp når en skal finne riktig person. Jeg så at Stian Hansen og pike Mathilde Hansen hadde vært faddere til flere av Carl





FAKSIMILE: ARKIVVERKET / SKJØTET AV TRYKKTEKNISKE GRUNNER

No.	Utdrag.	Betrokkede Navn og Qlind. Betrokkede Navn.	Betrokkede Jern- og Gjeldstid. Betrokkede Jern- og Gjeldstid.	De Betrokkede Betrokkede.	Betrokkede Jern- og Gjeldstid. Betrokkede Jern- og Gjeldstid.	Betrokkede Jern- og Gjeldstid. Betrokkede Jern- og Gjeldstid.
29	1862	Hans Stian og Hanna Margrethe	70000	29	Hans Stian og Hanna Margrethe	70000
30	25	Nille Margrethe og Hans Stian	70000	30	Nille Margrethe og Hans Stian	70000
31	29	Hans Stian og Hanna Margrethe	70000	31	Hans Stian og Hanna Margrethe	70000

Kirkebok som viste vielsen til tippoldemor. Der fant jeg navnet til faren hennes, Hans Stiansen. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Johans og Hanna Margrethes barn – kunne dette være søsken til Hanna Margrethe?

Etter en del «prøving og feiling» fant jeg Hanna Margrethe og sju søsken, inkludert Stian og Mathilde, i Austre Moland, Tromøy sogn – med foreldrene Hans Stiansen og moren. Hun het Nille Margrethe! Et videre søk viste at Nille Margrethes mor het Maren, så da var det slutt på Margrethe-ene – så langt.

I SLEKT MED EN KONGE OG ADELSKVINNE?

Men hva med min oldefars slekt i Eiker i gamle Buskerud fylke? Var det noen som het Margrethe der? Jeg hadde for mange år siden fått et notat av en onkel som hadde syslet litt med å forske på Eiker-slekten. Øverst på dette notatet sto «Kristian IV og Ingeborg». Dette var spennende! Kristian IV (1577–1648) var som kjent konge av Danmark og Norge fra 1588 til 1648.

Ifølge slektstradisjonen, som min onkel hadde skrevet, skal Ingeborg være etterkommer i fjerde slektsledd fra den innflytelsesrike adelskvinnen Inger Ottesdatter Rømer (cirka 1475–1555), også kjent som Fru Inger til Østråt, og skal ha fått en uekte datter med Kristian IV.

Min onkel hadde en henvisning til en slektsbok for Wiborg i Danmark, så her var det bare å skynde seg til biblioteket og låne boken. Nedstammet jeg fra selveste Kong Kristian IV og Fru Inger til Østråt? *Fru Inger til Østeraad* er også tittelen på et dramastykke skrevet av Henrik Ibsen i 1854, som tar utgangspunkt i hennes liv. Dette ble nesten mer spennende enn å lete etter flere Margrethe-er.

MARGRETHE-ER LANGT TILBAKE I SLEKTEN

I boka *Grener av Eikerslekten Wiborg* fant jeg det jeg lette etter: Ingeborg fikk datteren Ahled rundt 1620 og hun påstod at det var kongens barn. Dette er verken bekrefte eller avkreftet, men myten lever videre, står det i boka.

Ingeborg var datter av Anders Clausen Huitfeldt og Margrethe (enda en Margrethe!). Denne Margrethe var en av døtrene til Ingeborg og Peder Hansen Litle Basse

på Fossesholm i Eiker, og hun var kanskje oppkalt etter en av morens søstre, som også het Margrethe. Og her var tilknytningen til Fru Inger til Østråt: Peder Hansen Litle Basses kone, Ingeborg, var en av døtrene til Fru Inger.

Nå begynte det å bli spennende, her dukket det jo opp flere Margrethe-er. Kunne Peder Hansen Litle Basses datter være oppkalt? Etter et søk på MyHeritage og Geni fant jeg at Peders foreldre var Hans Pedersøn og – hurra! – Margrethe Nielsdatter.

Når en kommer så langt tilbake i tid blir det jo vanskelig å vite sikkert om det en finner er riktig, så dette ville jeg verifisere. Jeg fant en artikkel i *Norsk Biografisk Leksikon*, som sa at Peder Hansens foreldre var Hans Pedersøn og Margrethe Nielsdatter Dresselbjerg fra Sjælland i Danmark. Andre kilder oppgir bare at Peder er «født cirka 1500 i Danmark, nøyaktig fødested ikke kjent», og ingen foreldre var oppgitt. Men det er jo rimelig å tro at Peders mor het Margrethe. På den tiden var det enda vanligere å kalle opp, og en av Peders døtre het jo nettopp Margrethe.

Margrethe Nielsdatter Dresselbjerg er født rundt 1480 og nedstammet fra den danske adelslekten Basse, og er min 11xtippoldemor. Kanskje nedstammer jeg fra både konger og grever?

MANGE FUNN

Dermed fant jeg jo noen flere som het Margrethe langt tilbake i slekten. I tillegg er vi seks Margrethe-er på rekke og rad: tippippoldemor, tippoldemor, oldemor, mormor, mor og jeg – hvis også jeg hadde hett Margrethe – og ikke blitt «avspist» med forkortelsen Grethe.

Det er fint å tenke på at det har vært flere som het Margrethe i min slekt i over 500 år! Jeg har dessverre ikke døtre, så det ble ikke flere Margrethe-er i neste slektsledd, men kanskje i fremtidige? ■■

KILDER

- Eidsvoll bygds historie: Register til b. 2:2. 1963.
- Hauge, Y. *Grener av Eiker-slekten Wiborg*. 1966.
- Kirkebøker og folketellinger på Digitalarkivet.
- MyHeritage og Geni.
- Store norske leksikon. «Peder Hansson Litle». 2021.
- Sandberg, P.-O. «Peder Hansson Litle». *Norsk biografisk leksikon*. 2022.

Fattigpiken med matronymet

Ane Helgasdatter fikk et matronym etter sin mor, ettersom faren var ukjent, noe som skapte forvirring blant registratorene på den tiden. Hvordan gikk det med henne, og hvor var moren i kildene, som het det samme som søsteren sin?

■ TOR ÅLBU

I Norge har ugifte mødre måttet oppgi en barnefar for å få døpt barnet, men det var ofte andre personer som meldte inn barnet for dåp til presten. Min erfaring, etter å ha gått gjennom de fleste kirkebøker på Indre Nordmøre, er at det i de aller fleste tilfeller er skrevet inn en far til barnet. Dette navnet gir barnet et patronym i samsvarende med dette navnet.

Ikke sjelden nekter den oppgitte mannen å stå som far, da han nekter paterniteten, og det kunne ende i en farskapssak. Dette kunne ta litt tid, men når dommen faller vil det ofte skrives inn i kirkeboka.

Dersom en annen person blir dømt som barnefar, vil ofte hans navn skrives inn i kirkeboka. Barnet kan da også starte å bruke et nytt patronym. Har en ikke fått en ny barnefar, vil den først oppgitte stå i kirkeboka, og i en del tilfeller står det at han har nektet for paterniteten. Barnet vil da som regel bruke hans navn i patronymet. Heter den oppgitte barnefar Lars, vil barnet ha patronymet Larssen eller Larsdatter, alt etter om det er en gutt eller ei jente.

Jeg har funnet ett unntak fra denne praksisen. Det gjelder ei jente født på Ålvundeid i dagens Sunndal den 31. januar i 1855.

FRALA SEG PATERNITETEN

I kirkeboka for Øksendal prestegjeld for 1855 fant jeg at dåpen er innmeldt av pikens far, John Andersen Røset. Videre er dreng Thore Thoresen Viset oppgitt som barnefar, men det er innskrevet: «Har senere ved Ed fralagt sig paterniteten, og ingen Anden er oppgivet.»

Barnet, en pike, har fått navnet Ane Thoresdatter ved dåpen den 11. mars, men Thoresdatter er senere satt i parentes, og det er skrevet «NB» under med dobbel understrekning. Dette betyr trolig at hun ikke får bruke Thoresdatter som patronym.

Neste spor etter dette barnet, som da var litt over ett år gammelt, finner vi i vaksinasjonslistene for 1856 i samme kirkebok. Hun har fått en vaksinasjonsattest daterert 25. oktober 1856 med navn Ane Røset, og under farens navn står: «Moderen, pige Helge Johnsdr.» Under merknadsrubrikken står det:

«Den af Pigen opgiven barnefader Thore Thoresen Viset, har ved Ed fralagt sig paterniteten, uden at hun har kunnet opgive nogen Anden. Pigen er meget taabelig og eenfoldig.»

Moren får her en karakteristikk som antyder at hun ikke er helt normal.

Kirkebok viser Anes dåp, som her står oppført med navnet Ane Thoresdatter. «NB» antyder at det må brukes et annet patronym.

5.	16. 11. 1855	Helge Johansdatter	11.	Jens John Pedersen, Valdeby og Bjeller, (sine) Barnefar	11. 11. 1855	Helge Johansdatter, (sine) Barnefar	11.	Helge Johansdatter, (sine) Barnefar
6.	21. 11. 1855	Ane Thoresdatter	12.	Helge Johansdatter, (sine) Barnefar	12. 11. 1855	Helge Johansdatter, (sine) Barnefar	12.	Helge Johansdatter, (sine) Barnefar
7.	25. 11. 1855	John Christoffersen	13.	John Christoffersen, (sine) Barnefar	13. 11. 1855	John Christoffersen, (sine) Barnefar	13.	John Christoffersen, (sine) Barnefar

FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Bildet viser Ålvundeid kirke, tatt i bruk fra 1848, der Ane Helgasdatter ble døpt. FOTO: GEORG SVERDRUP / NORDMØRE MUSEUM



Et bilde av Ålvundeidet med gården Viset i forgrunnen, der den påståtte barnefaren kom fra. Rødset er en nabogård. FOTO: GEORG SVERDRUP / NORDMØRE MUSEUM



FOTO: GEORG SVERDRUP / NORDMØRE MUSEUM

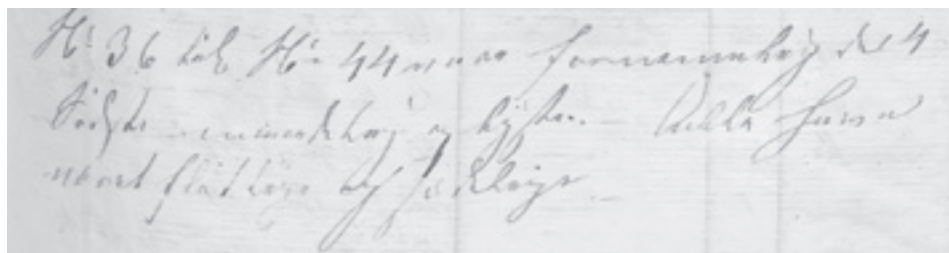
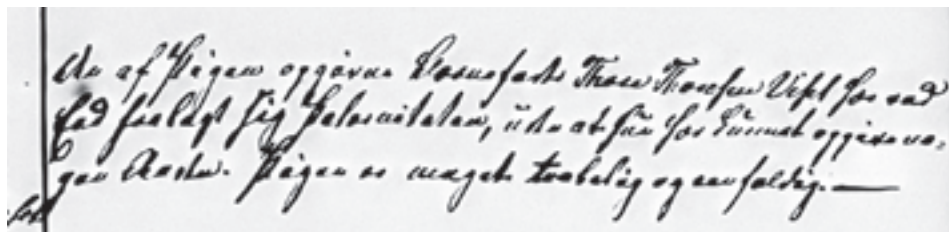
TO SØSKEN MED SAMME NAVN

Hvilken annen informasjon har vi om moren? Helga ble født i cirka 1826, og ble som 17-åring konfirmert i 1843 som en av de siste, nummer 43 av 44. Under rubrikken «Christendomskundskab og Flid m m» står det: «No 36 til No 44 vare fornemlig de 4 Sidste maadelig oplyste. Alle have været flittige og sædelige.»

Hun er eldre enn nesten alle de andre som ble konfirmert denne dagen, og det tyder på at hun kanskje har vært avvist en eller flere ganger, og at hun har meget dårlige evner. I dag ville hun kanskje fått en diagnose som psykisk utviklingshemmet.

Foreldrene til Helga var John Andersen Rødset og Brit Larsdotter Lien, og siden begge deres mødre het Helga, fikk de to eldste døtrene begge navnet Helga. Den første ble født i Eidsvåg i Nesset den 5. oktober 1823, og den andre den 6. mars 1826 på plassen Nyleet under Rødset på Ålvundeid. Bare den yngste av disse er nevnt i Sunndalsboka. Hvem av disse er mor til nevnte Ane?

Anes mor, Helga, har fått merknaden «meget taabelig og eenfoldig» i forbindelse med datterens vaksinasjon. FAKSIMILE: ARKIVVERKET



FØDER FLERE UEKTE BARN

Uttalen i dette distriktet av jentenavnet Helge/Helga var noe nær «Hælg», og det var vanlig i bruk i dagens Sunndal kommune, men var uvanlig i de andre bygdene på Nordmøre. Prestene skrev dette navnet som enten Helge eller Helga (mest det første), og guttenavnet Helge var svært sjeldent brukt i området på denne tida.

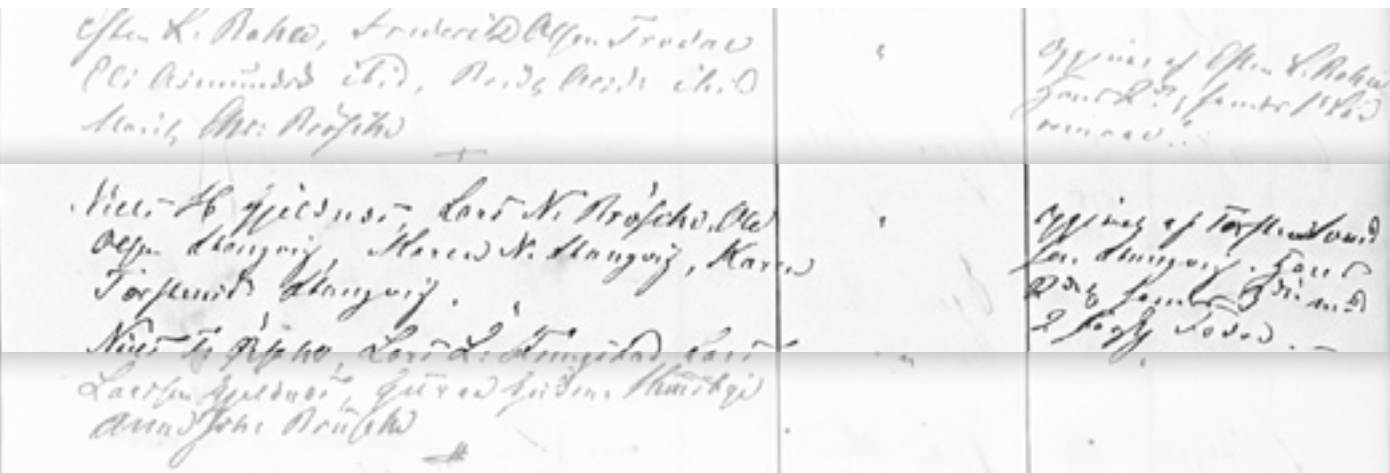
Vi finner at Helga Johnsdotter Rødset får en utenomekteskapelig datter, Lisbet, den 17. mars 1848. Far er oppgitt til Steinar Fredriksen Smiset. Lisbet blir døpt i Stangvik kirke og det står notert at det er begges første leiermål og at barnet tilhører Sunndalen. Dåpsmelder er Fredrik Fredrikson Smiset, barnets farfar, som tyder på at barnet er født på Smiset som den gangen tilhørte Stangvik.

Videre finner vi at Helga Johnsdotter Rødset får en uekte datter, Lucie, den 28. september 1851. Far er oppgitt til Steinar Fredriksen Smiset. Lucie blir døpt i Ålvundeid kirke og det står notert at det er begges første leiermål. Antagelig visste ikke presten om bar-



Kirkebok som viser moren Helgas konfirmasjon. Merknaden antyder at hun har dårlige evner.

FAKSIMILE: ARKIVVERKET



11	Ungknytt Snekker Peder Olsen Bjell kransen	Signe Anne Helgasdatter Røtseth af Øksendalen Bjell.	1865	1865	Ole Johan 24/11	af
----	--	--	------	------	-----------------	----

Kirkebok viser Anes giftermål med Peder Olsen i 1891. Noen år senere utvandret familien til Amerika. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

som da er på Åfar. Ane blir konfirmert i Øksendal kirke 24. juli 1870 med navnet Melkild.

Hun har karakteren meget godt på både Kristendoms-kunnskap, Lærning og Forhold. Vi ser at det fortsatt er spor etter den oppgitte barnefar, men at opplysningene er satt i parentes. I 1873 får hun en datter, Lisabet. Far er Halvor Erikson Fredsvik, født 1853, fra Slettet under Fredsvik i Nesset. Dette står som hennes første leiermål.

Lisabet vokser opp hos bestefaren i Fredsvikslettet, og blir i 1894 gift med Nils Larsson Rønningen. Han er dagarbeider, og de bor på Akselen under Sandbrekken i Øksendal. De fikk tre sønner: Lars, Halvor og Johan Bernhard, født henholdsvis i 1895, 1897 og 1906.

GIFTERMÅL, FLERE BARN OG AMERIKA

I folketellingen for 1875 finner vi Ane, med navnet Ane Helgasdatter, i Nesset på Bjerkhol som ugift tjenestepike. I 1880 får hun en sønn, Jon. Faren er oppgitt som Lars Olsen Storset fra Tingvoll, og det står at han benekter paterniteten, men uten at noen ny barnefar er antydnet. Det står som hennes andre leiermål. Jon Larsen vokser opp som fattiglem på Husby i Øksendalen, og emigrerer til Amerika i 1899.

I 1888 får hun nok en sønn, Bernhard. Faren var Hans Hansson Berge fra Bud. Bernhard var til forpleining i Nedre Stuen i Øvrejoridal i folketellingen for 1891. I 1900-folketellingen er han fostersønn på Melkild. Han drukner under havfiske den 10. mai 1907 utenfor Bud, og liket ble ikke gjenfunnet.

I folketellingen for 1891 finner vi Ane igjen, nå med navnet Ane Hansdatter, i Oppdal på Snorroeggen som ugift husholderske. Der er hun sammen med Peder Olsen, en urmaker fra Lesja. Vel sju måneder senere, 22. juli 1891, blir datteren Marit født på plassen Fjellbrekken på Lesja. Peder Olsen og Ane Helgasdatter gifter seg i Lesja kirke 24. november samme år, og Marit blir døpt to dager senere. Det står notert at Marit er Anes fjerde leiermål. Året etter blir sønnen Ole født den 16. august.

Ane og Peder får datteren Helga i 1894. Samme år reiser først Peder, og senere Ane med tre barn, til Amerika. Peder Olsen og Ane Helgasdatter bruker Dahl som etternavn i Amerika, og de slår seg ned i Cass County i Minnesota i en av småbyene Madelia eller Walker. Der får de sønnen Alfred i 1899. Han dør bare 20 år gammel i 1919, men alle de tre andre helsøknene vokser opp, blir gift og får flere barn. Både Peder og Ane dør i 1938.

MATRONYMETS FORVIRRING

Ane, eller Anne som hun også blir omtalt som i kildene, har som regel fått matronymet Helgasdatter i de ulike kildene etter sin mor.

Flere ganger er det skrevet som Hansdatter, som i folketellingen for 1891 og Helgas dåp i Lesja i 1894. Det kan vanskelig forklares på annet vis enn at registrator har vanskelig for å godta et matronym, og skriver inn et lignende patronym. Det kan vel vanskelig tolkes som at hun har fått vite at hennes reelle far var en med navn Hans. ■■

Hvordan sikre din digitale arv

Hva skal skje med alt du har av digitalt slektsforskningsmateriale på PC og mobil når du dør? Her får du tre tips for hvordan du overlater din digitale arv til dine etterkommere.

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

Mange har lagt ned mye tid og arbeid i slektsforskningen, der man har samlet på dokumenter og bilder gjennom flere år. Det en kanskje ikke har tenkt på er hva som skal tas vare på, hvem som skal arve og hva som bør arves.

Dette var temaet da slektsforsker og DNA-detektiv, Heidi Sitara Fjeldvig, som har jobbet med IT for ulike arbeidsgivere i hele sin yrkeskarriere, holdt webinaret «Hvordan sikre ditt digitale dødsbo?» i januar.

Gjennom et liv etterlater en seg mange digitale avtrykk. Det kan være snakk om e-postkontoer, profiler på ulike nettsteder som Facebook, Instagram og Snapchat, blogg, abonnementer hos betalbare tjenester, slektsdatabase, samt bilder og dokumenter lagret på diverse steder.

– Dette handler i praksis om de samme prinsippene som i et fysisk dødsbo; hvordan skal verdiene fordeles og hvem skal ha hva. Men hvordan skal dette skje i den virtuelle verden, hvor det ikke er snakk om fysiske ting? De som har opplevd at foreldre ikke har ryddet opp noe etter seg digitalt, vet hvor vanskelig det er å rydde opp i alt, sa Fjeldvig under webinaret.

– Det er dermed lurt å tenke gjennom hva som er viktig for deg at skal bli tatt vare på for ettertiden.

1 RYDD OPP OG ORGANISER

Mange lagrer dokumenter og bilder på sine digitale enheter uten å tenke på hvordan man skal skille de viktige tingene fra de uviktige. Resultatet blir mye «rot» og manglende oversikt. Dette skjer hvis materiale lagres i mapper som «nedlastinger», «dokumenter» eller på skrivebordet, uten å opprette og organisere egne undermapper som forteller hva som lagres hvor. Det uviktige skaper dermed støy, og tar fokuset bort fra det som faktisk er viktig.

– Det er veldig viktig at du rydder opp på din egen PC og organiserer den på en slik måte at etterlatte lett finner frem til det som er relevant og interessant. Gå gjennom hva som er verdt å beholde, kast det som ikke trengs og fjern alt som er sensitivt, sier Heidi Sitara Fjeldvig.

Hun anbefaler å organisere bilder etter aktualitet og relevans. Tre overordnede bildemapper kan være: 1) Bilder til slektsforskning. 2) Familiebilder av egen og nær familie. 3) Andre bilder som interesserer først og fremst deg, som fjellturet, venner, natur og så videre. Det er også lurt å lage fotobok over viktige begivenheter i livet, som er fint for dine etterkommere å bla i. Det samme gjelder slektsbok, basert på det du har funnet ut i slektsforskningen.

2 VELG DATALAGRING

Materialet du ønsker som skal bli tatt vare på for ettertiden, bør også kopieres til en ekstern harddisk. Dette gjelder ikke bare det du har lagret på PC, men også på mobilen, nettbrett eller i den digitale skyen.

– Skal du anskaffe deg en lagringsenhet nå, bør du velge noe som er av ny teknologi. Ekstern harddisk koster ikke så mye i dag, men velg en med en slik lagringskapasitet der du er sikker på at du får overført alt du ønsker å overføre.

– Sørg for at programmer som for eksempel Word, Excel og bildeprogrammer kan åpnes i de nyeste versjonene, slik at de blir lengst mulig tilgjengelig, sa hun.

Hva gjøres med slektsdataene dine hvis du ikke har noen som kan overta slektsprogrammet ditt? Fjeldvig anbefaler da at du finner et nettbasert slektsprogram, som for eksempel MyHeritage, Geni, Ancestry og lignende, og laster opp slektstreet ditt der ved bruk av en



EIER: FREEPIK

GEDCOM-fil. Du kan ev. gå over til et gratisabonnement, slik at slektsdataene dine blir satt pris på og kanskje brukt av andre slektsforskere.

– Du kan også ta kontakt med Arkivverket, et lokalt arkiv eller ditt lokale eller regionale Slekt og Data-lag for å høre om noen av dem kan ta vare på slektsdataene dine. Dette gjelder særlig hvis du har en stor slektsdatabase, som kan være til nytte for mange, påpekte hun.

③ SKRIV DITT DIGITALE TESTAMENT

Et digitalt testament er å etterlate seg en oversikt over digitale arkiv, hvor de er lagret, hvordan man kommer til dem og hvordan en ønsker at de skal håndteres. Her kan du også skrive hvem som skal overta dataene dine når du dør, dersom det kreves tilgang til et system, som for eksempel et slektsprogram. Videre beskriver du hvor datamaterialet ditt ligger lagret, om det er lokalt på en ekstern harddisk eller i skyen.

I dokumentet må du også lage en oversikt over viktige brukerkontoer og passord, og spesifisere hvem som skal ha tilgang til dette. Ønsker du å lage en oversikt over dette også for din egen del, anbefaler Fjeldvig å bruke tjenesten 1password.com. Her kan du lagre ulike passord og annen sensitiv informasjon på en trygg og sikker måte.

– Det digitale testamentet, som skal skrives ut i fysisk eksemplar, og den eksterne harddisken legger du et sted der det vil bli funnet når du er borte. Hvis du passer på å oppdatere dette dokumentet regelmessig, blir det lettere å håndtere den digitale arven du etterlater deg.

– Husk også å fjerne kredittkort på alle abonnementer. Det kan i tillegg være lurt å skrive ut alle viktige dokumenter, for å gi best oversikt. Dette kan også gjelde slektstavlen din. Kanskje du har et barnebarn som blir interessert i slektsforskning på sikt? sa Fjeldvig. ■ ■

Husk at du kan se webinarer i opptak når du vil på vår nettside.



LAGE slektsbok?

VI HJELPER DEG FRA MANUS TIL FERDIG BOK

BOKDESIGN

- › Formgivning
- › Design av omslag
- › Bildebehandling

TRYKK

- › Stivbind og mykbind
- › Høy kvalitet
- › Frakt inkludert

Interface Media

www.interfacemedia.no



Søkeportal for samisk arkivmateriale

I den nye portalen, Nuohtti, kan du søke og bla i digitalt arkivmateriale, som for eksempel skriftlige dokumenter, lydopptak og historiske fotografier, fra hele Europa knyttet til samer og det samiske.

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

Nuohtti gir deg tilgang til digitalisert arkivmateriale om samisk kultur som finnes i europeiske bevaringsinstitusjoner, og er et samarbeid mellom Samisk arkiv, Arkivverket, Samisk arkiv, Riksarkiv i Finland og Riksarkivet i Sverige.

Det er interessen for nordområdene og urfolk som har ført til at en del av den samiske kulturarven oppbevares utenfor Sápmi.

SAMLET I ÉN PORTAL

I omtrent 400 år har arkivmateriale blitt laget av myndigheter, forskere, oppdagere og misjonærer fra hele

Europa som besøker eller arbeider i Sápmi. Dokumentasjonen de har samlet er spredt på arkivinstitusjoner i flere land.

I portalen finner du arkivmaterieell og fotografier som tidligere har blitt digitalisert og publisert av arkiv og museer i egne databaser. Det meste kommer fra Norden, men også andre europeiske arkiver bidrar med materiale. Eksempler på hva du kan finne er protokoll fra Lappfogdarna, dagbøker av medmisjonærer, fotografier tatt av privatpersoner og myndigheter, juridiske dokumenter, etnologiske rapporter med mer.

Endrede sperreregler på Digitalarkivet

Arkivverket har fra og med 23. februar 2023 endret reglene for hvilke opplysninger som kan vises fra skanna kirkebøker på Digitalarkivet. Dette er gjort for å følge gjeldende lovverk for personvern og nettpublisering. Endringene gjelder alle skanna kirkebøker på Digitalarkivet.

De nye sperrereglene innebærer at noen kirkeboksider som tidligere har vært sperrede, nå er åpnet, og at noen kirkeboksider som tidligere har vært åpne, nå er sperret. Endringene kan oppsummeres slik:

- ➔ **Konfirmerte er sperret i 86 år.** Tidligere var konfirmerte sperret i 100 år fra og med 1935. Endringene medfører derfor at konfirmerte 1935 og 1936 umiddelbart har blitt fritt tilgjengelige, og at en ny årgang vil bli tilgjengelig ved hvert årsskifte. Med de gamle sperrereglene ville konfirmerte 1935 først blitt tilgjengelige 1. januar 2036.
- ➔ **Trolovede og viede**, inkludert borgerlig viede, er fritt tilgjengelige til og med 1949. Fra og med 1950 er disse kategoriene sperret i 82 år. Endringene med-

fører en innstramming, fordi disse kategoriene har vært fritt tilgjengelige i skanna kirkebøker publisert 2005–15, mens de har vært sperret i 60 år i skanna kirkebøker publisert siden 2016.

- ➔ **Innflyttede og utflyttede** er sperret i 100 år. Endringene medfører en innstramming, fordi disse kategoriene tidligere har vært fritt tilgjengelige. Kirkebøker fra de siste 100 år inneholder imidlertid nesten ikke flyttelister, så endringen betyr lite i praksis.
- ➔ **Innmeldte i statskirken og utmeldte av statskirken** er sperret i 100 år. Endringene medfører en innstramming, fordi disse kategoriene før har sperret i 60 år.
- ➔ **For øvrige listetyper** i de skanna kirkebøkene er det ingen endringer.

Sjekk også ut Digitalarkivets veiledningsside, som nå har blitt oppdatert. Her finner du nyttig info om kildene du må bruke når en driver med slektsforskning, uansett om du er nybegynner eller en erfaren slektsgransker.

KILDE: ARKIVVERKET

Portalen er utviklet som en del av prosjektet Digital Access to the Sámi Heritage Archives (2018–2021), finansiert av EU-programmet Interreg Nord. Partnere i prosjektet har vært de samiske arkivene i Norge og Finland, Lapplands universitet (ledende partner) og universitetene i Oulu/Uleåborg og Umeå.

VIL GLEDE MANGE

Generalsekretær i Slekt og Data, Lina Bjelland Myrvoll, gleder seg over den nye søkeportalen.

– Samisk er et offisielt språk i Norge, og vi har mange medlemmer som forsker på samisk slekt. Med en egen søkeportal om samisk arkivmateriale fra hele Europa gir dette store muligheter til å få enda flere svar i jakten på sine røtter, i tillegg vil den gi en enda bredere forståelse av samisk historie. Dette er tilbud som vil interessere svært mange, sier hun.

MYE ARKIVMATERIALE

32 arkiver, museer og biblioteker har bidratt med arkivmateriale så langt. Disse er Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum (Sverige), Anno – Museene i Hedmark, Anno Norsk skogmuseum, Arkiv i Nordland, Arkivverket,

Nuohtti gir deg tilgang til digitalt arkivmateriale fra hele Europa knyttet til samer og det samiske. Bildet er fra slutten av 1800-tallet. FOTO (UTSNITT): AXEL LINDAHL / NORSK FOLKEMUSEUM



DEXTRA Photo, Finnmark Fylkesbibliotek, Grenselandmuseet, Helgeland Museum, Länsmuseum Gävleborg (Sverige), Museiverket (Finland), Museum Europäischer Kulturen, Staatliche Museen zu Berlin, Museum Nord, Nord-Troms Museum, Nordlandsmuseet, Norsk Folke-museum og Norsk Teknisk Museum.

Videre finner vi RiddoDuottarMuseat, Riksarkivet (Finland), Riksarkivet (Sverige), Rørosmuseet, Språksamlingane, Universitetsbiblioteket ved UIB, Statens museer for världskultur, Etnografiska museet (Sverige), Statens museer for världskultur, Världskulturmuseet (Sverige), Stiftelsen Jamtli (Sverige), Stiftelsen Lásságámmi, Stiftelsen Saemien Sijte, Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Sør-Troms Museum, Fotobasen ved Universitetsmuseet i Bergen, Varanger museum IKS og Várjjat Sámi Musea / Varanger Samiske Museum.

I den nye portalen, eller via denne artikkelen på nettsiden vår, kan du klikke på den institusjonen du ønsker å finne arkivmateriale fra. Du kan også få oversikt over alt av materiale i ett søk. I tillegg finnes det muligheter for avansert søk, da du kan spesifisere hva slags arkivmateriale du vil søke i.

På vår nettside kan du lese om kilder til samisk slekt. Her får du tips til å lete i blant annet folketellinger, kirkebøker, skattelister og manntall, flyktning- og fangedirektoratet og aviser.

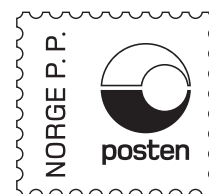
GRAVSTEIN24®
- vi vet hvor mye det betyr for deg

Spar opptil 50% ved kjøp av gravstein hos oss.

Vi utfører alt av vedlikehold på eksisterende gravminner.

Kontakt oss, vi er her for å hjelpe deg.

Kontakt: Tlf: 4000 2448
E-post: post@gravstein24.no
www.gravstein24.no



Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Slekt og Datas webinarer

Se opptak av våre inspirerende digitale foredrag! Vi har siden mars 2020 holdt over 70 webinarer med ulike temaer, som et alternativ til de fysiske møtene.

Et webinar er et foredrag du kan se på nett, enkelt tilgjengelig på PC, mobil, nettbrett osv. Alle de digitale foredragene ligger alltid tilgjengelig på vår nettside **slektogdata.no**.

Nybegynnertips:

- Tips til deg som er nybegynner
- Kom i gang med slektsforskning
- Gravminner

Digitalarkivet:

- Kildesøk
- Personsøk
- «Nye» døde
- Folketellinger
- Rettsmateriale og tingbøker
- 1920-tellingen
- Søketeget
- Pantebøker og -protokoller

Chris Nyborg:

- Lokalhistoriewiki
- Fra pikenavn til gift
- Søk i Nasjonalbiblioteket
- Slekt, familie og skyld
- Bygdebøker
- Omstreifere i kildene

- Husmenn
- Eldre kilder før 1600-tallet
- Kildekritikk

Jonny Lyngstad:

- Landskyld, matrikkel og jordeiendom
- Branntakstprotokoller
- Hulmål, vekt og valuta
- Gotisk kurs
- Kilder du ikke visste om
- Kirkebøker og dagregisteret
- Skifter
- Ekstraskatten 1762 og norske soldater i Slesvig-Holstein

DNA:

- Import av DNA-treff inn til Excel
- Matcher for MyHeritage og FTDNA
- GedMatch: Finn ukjent far
- Innføring
- Lær om phasing
- Triangulering
- Identifisering av ukjente matcher

Opphavsrett og slektsbøker:

- Opphavsrett for slektsforskere
- Lær å lage slektsbok

Andre land:

- Slik fant jeg min familie i USA
- USA
- Sverige
- Danmark

Krig og militære:

- Kilder til krigsseilere
- Krigsseilerne og dekorasjoner
- Nordmenn i fangenskap
- Militære ruller
- Dugnad om fangehistorie
- Tvangsevakueringen av nord i 1944
- Soldatregisteret
- Flyvåpenet under krigen

Diverse kilder og temaer:

- Fattigprotokoller
- Skoleprotokoller
- Kilder til slekt i Oslo
- Slektsforskerdagen 2020
- Arbeiderbevegelsens arkiv
- Politivesenets arkiver
- Ugifte mødre og leiermål
- Hanseaterdatabasen
- Stortingsarkivet
- På jakt etter nye kilder om 1814
- Klær tidfester gamle bilder
- FamilySearch
- Ditt digitale dødsbo
- Kilder til skiev slekthistorie
- Kilder til døden
- Sjømannsruller
- Trondheimsbasen



slektogdata.no